

UNIVERSITÄTS-
BIBLIOTHEK
PADERBORN

Universitätsbibliothek Paderborn

Petri Castellani Magni Franciæ Eleemosynarii Vita

Galland, Pierre

Parisiis, 1674

Petri Castellani Magni Franciæ Eleemosynarii Vita, A Petro Gallandio
Literarvm Latinarvm regio Professore conscripta.

urn:nbn:de:hbz:466:1-14617

PETRI CASTELLANI

MAGNI

FRANCIÆ ELEEMOSYNARII

VITA,

A PETRO GALLANDIO

LITERARVM LATINARVM

regio Professore conscripta.

I.

X antiqua & nobili Hau-
verderiorum familia in
Belgis, qui vicini Nervii
Francorum lingua utun-
tur, & Burgundionum
Ducibus jam olim parent, Quintinus Ca-
stellanus Petri Castellani pater ortus est;
apud quos cū vernaculo in prædiis be-
neficiariis & fundis clientelaribus inter

IO VITA PETRI CASTELLANI.

nobiles usurpato jure ad primogenitos omnia redeant, ne distractis ad multos possessionibus paulatim nomen, dignitas, & opes familiæ extinguantur, Quintinus, qui natus minimus erat, externa aliunde auxilia circumspicere & rationem qua paria cum suis majoribus facere posset inire coactus est. Itaque nobilium more & instituto arma secutus, ad Carolum Burgundionum Ducem belli gloria & opibus illis temporibus florentem se applicavit, & quoad vixit ejus auspiciis, in turmis Philippi Molani è Ducibus ejus nominis primi, eques auratus magna scientiæ militaris & fortitudinis laude stipendia fecit. Is tandem Archij, quod Burgundiæ oppidum est, uxore ducta, & constituta familia, mediocribusque possessionibus comparatis, duos filios genuit Emericum & Petrum Castellanos.

II. Petro statim post annum unum mater, post sextum verò pater fato concedentes admodum incommodè sunt erepti. Nam per tutores non ea fide & diligentia qua parentes ipsi potuissent patrimonium pupillorum administratum est, nec eadem cura & vigilantia sunt educati. Itaque ultra annum decimum in domo paterna citra custodis aut præceptoris operam retentus, quadam tandem suorum æqualium,

VITA PETRI CASTELLANI. II

quos Divione scholam illis temporibus celebrem frequentare audiebat, æmulatione & discendi studio incensus, ut literis & bonis artibus institueretur, eò traductus, & Turrello scholæ principi, multis artibus insigni, sed mathematicorum scientia præcipuè nobili, in disciplinam traditus est; apud quem brevi tempore ita in studiis literarum promovit ut suis præceptoribus magnæ admirationi esset, ceteris verò condiscipulis omnibus insigni, quo ad literarum studia excitarentur, exemplo. Quo tempore propter ingenij non subtilitatem modò & acumen egregium, verùm etiam propter amœnitatem morèsque suavissimos, ab omnibus æqualibus ita diligebatur ut ejus nomine certatim literas amarent, ejus æmulatione longiùs progredi inter se contenderent. Itaque in illum aut memoriter pronuntiantem aut aliquid à se scriptum recitantem aut disputantem omnes intueri, de collo ambulantis pendere, eum affectari, & semper in oculis habere.

III. Post triennium, cùm audiendis præceptoribus ea Latinè intelligendi & loquendi fundamenta posuisset ut facile barbarismi & solœcismi vitium effugeret, privato studio delectatus, suo, quod aiunt, Marte bonos auctores evolvere & secum commentando stylum variè exercere cœ-

pit. Itaque cū in Auli Gellij noctes Atticas incidisset Græcis vocibus sententiis-
que passim sparsas, alphabetum Græcum à Germano quodam adolescente primū
nactus, ita divinam ingenij sui aciem in
Græcarum literarum elementis cognos-
cendis defixit ut duarum horarum spatio
Græcè legere didicerit, & hinc à medico
medicinam ibi facitante Lexicon Græ-
cum consecutus, paucis diebus cognita
vocabulorum quamplurimorum significa-
tione, Græca propemodum omnia Gellij
noctibus inserta intellexerit. Atque ex eo
tempore, citra aliam præceptorum, qui
in schola docebant, operam, privato suo
studio ita brevi in literis Græcis profecit
ut per se Græcos auctores interpretaretur
& par esset in Græcæ & Latinæ orationis
facultate.

IV. Incredibili erat & intelligendi quæ-
cunque legeret & memoria complectendi
facultate præditus. quæ duo summa inge-
nij bona inusitata diligentia facilè memo-
ria reddebat, ut cuicunque hæc familiari-
ter nota essent, futurum eum olim claris-
simum pronuntiaret. Quæ rara & incredi-
bilis ejus ingenij vis Turrellum doctum
Mathematicum adduxit ut expenso dili-
genter nativitatis ejus momento, ex ea ra-
tione qua futura prædicere Astrologi so-

lent, & magnum eum aliquando evasurum neque tamen ad senectutem perventurum prædiceret.

V. Post annum sextum quàm in literis versatus est, docere & profiteri publicè Divione auspiciis ipsius Turrelli cœpit cum magno non adolescentum modò verùm etiam gravium hominum omnium ordinum applausu. Cùmque illis temporibus Turrellus præceptor impietatis accusaretur, quòd contra jura canonica & civilia, contràque sacras literas, ex astris fata hominibus eventura prædicere diceretur, ipse singulari pietate præditus, calore juvenili effervescens, veluti egregius Ciconiæ parenti nutritia persolvens pullus, defensionem sui præceptoris professus ad judicum subsellia laureatus accessit. Ibi eloquentia planè adolescentis captum superante de astrologia & ejus prædictionibus differuit. Astrologiam quidem duplicem esse; unam quæ ortus, occasus, accessus & recessus, variósque astrorum motus considerat; ex quibus lucis & tenebrarum vias, horas, dies, noctes, menses, annos, eorúmque partes, discrimina, & hinc rerum omnium administrandarum tempora colligimus, ex quibus etiam terræ totius magnitudinem, situm, intervalla, quibusque cœli partibus, quæque ejus spa-

tia respondeant, quantum inter se regiones distent, quove aëris temperamento sint, ut differant, peragrari, coli, & defendi possint, cognoscimus; altera ad prædictionem rerum futurarum ex astris pertinet. De priore, quin esset salutaris & necessaria excolendæ hominum vitæ, neminem ambigere. Alteram verò, si intra naturæ cancellos se contineat, & divinæ providentiæ potestatiq; fasces submit- tens nihil necessario eventurum pronuntiet, nequaquam etiam repudiandam esse. Quibus positis, duo prædictionum genera constituenda, primum, quod in mundo & natura causas habet. alterum, quod sine causis naturalibus divina & futura prædicit. Et prius quidem genus prædictionum naturalibus principiis & causis firmatum, primum in genere suorum effectuum veritatem ostendere, ut cum magnos æstus effici, ortu, occasu, & conjunctione siccorum planetarum in signis calidis, & spirantibus Aquilonibus serenitatem, aut contrà humidis orientibus aut occidentibus, in signis calidis congregantibus, magnam diluvionem aquarum, & flantibus Austris imbres de cœlo ruituros pronuntiat, atque etiam pestem morbósque varios ex aëre, infausto hoc astrorum positu, congressu, aut influxu corrupto,

VITA PETRI CASTELLANI. 15
vel Thaletis Milesij exemplo, ex aliqua
alia astrorum affectione, olei, vini, fru-
gum penuriam aut abundantiam futuram
prædicat. Quo prædicendi modo in genere
constituto, non etiam repugnare menti
divinæ & sacris literis, observato diligen-
ter nativitatis cujusque horoscopo, quæ
sit ad quamque rem cuique propensio,
quæ cuique à natura impendeant, quos
astra perniciosè aut salutariter aspiciant.
Quæ si ita modestè dicantur ut supra vim
astrorum Deus collocetur, qui quando
vult invertit omnem naturæ & mundi to-
tius vim, & servat in mediis fluctibus &
flammis electos suos, atque etiam ut arbi-
trij libertati in hominibus sua prærogati-
va conservetur, nihil in se maleficij admit-
tere qui ex his signis in cœlo & astris à
Deo conditis ea ad quæ homines propen-
dent modestè pronuntiant. Neque enim
in eo violari divinam providentiam, sed
magis constitui, cum ea non frustra esse
in cœlo posita, sed hos in corpora effectus
habere à Deo attributos dicimus, ita ta-
men ut non solum extra hæc, verum etiam
contra hæc Deus quando vult rerum sce-
nam & seriem immutet, iis in bello fre-
quenter victoriam tribuat quibus in ho-
roscopo Mars infelicitè positus erat, qui-
que maximè omnibus humanis auxiliis de-

stituti videbantur; & sapientes, ut Socratem illum, vi voluntatis liberæ cura, educatione, legibus, consuetudine, non solum has inclinationes & propensiones debilitare, sed etiam frangere & in contrarium convertere consuevisse. Verum cum hominum major pars, ut pecudes, naturæ propensiones sequantur, ex quibus pauci inveniantur qui adversus appetitiones & impetus naturæ rationem opponant, eaque velut frenis coërceant & regant, non omnino ineptè, diligenter inspectis in conceptu & natali cujusque astris, prædici & significari quo naturæ temperamento futurus sit, quidve astra illi aut benignè promittant aut acerbè minentur. Et quamquam in astris multa homines lateant, atque de quibusdam principiis astrologiæ non satis inter omnes conveniat, esse tamen in his aliquid certi, in quibus cordati, periti, & docti minùs quàm indocti & ardeliones allucinentur, atque etiam in quibus causæ propter obscuritatem non satis cognitæ sunt, propter effectus tamen longa experientia cognitos, aliquid ex his prædici posse, quæ secum conferentes & sibi accommodantes, quibus prædicitur, sæpe vera esse deprehendunt; & hinc ad Deum & liberam suam voluntatem confugientes suos affectus

ctus temperant, & velut in gyrum rationis flectunt. qua ratione exitiosa hæc fata declinant. Hæc omnia in sacris literis oraculo etiam divino cum dicantur esse condita ut hominibus signa sint, aliquid significant esse necesse; quæ si prudenter & modestè, quantum imbecillitas humana fert, à Mathematicis explicentur, ad Dei cognitionem venerationemque, & ad vitam humanam sapientiùs instituendam conformandamque, & declinanda maxima mala quæ naturis vitiosis impendeant, valere neminem inficiari posse. Hactenus de prima prædictionis specie. Restare autem secundam, nullas causas in cœlo & natura habentem; quæ in alia duo genera iterum dividenda esset; quorum unum legibus civilibus ecclesiasticisque & sacris insuper libris prohibitum, meritò detestandum & execrandum esset, quòd incantationibus, fortibus, dæmonum invocationibus, consultationibusque & auguriis exerceri solitum, varias species haberet; quibus qui utantur, quòd cum cacadæmonibus nullam nobis pactionem intercedere Deus velit, omnibus pœnis atque suppliciis excrucandos esse, & ex aliorum consortio ejiciendos. Alterum autem genus duabus constare partibus, furoris instinctu, & insomniis. utrumque sacris li-

teris probatum. Sanctis enim hominibus & spiritu Dei plenis, ab omni contagione rerum humanarum velut abstractis & secretis, Deum frequenter seipsum & sua patefacere etiam vigilantibus. Quem furorem poëtae, sacrae literae spiritum Domini, *ἐνθουσιασμόν* Græci appellant. Idem altera specie in somnis accidere dormientibus. cuius utriusque exempla in sacris literis passim obvia essent; de quibus eo loco sibi agendum esse non putaret. Priori illo genere in mundo causas certas habente, ratione & scientia firmato, ex quo non oblectationem modò sed incredibiles utilitates homines percipiunt, citra ullam impietatem, superstitionem, aut maleficium præceptorem suum vitam hominis excolere, & Deucalionis Prometheique exemplo tanquam fictiles animare statuas, & ex lapidibus homines, imò in hac vita caduca rerum cœlestium participes reddere, & cum immortalibus spiritibus cœlo inferere, dignum non multa aliqua, ignominia, aut supplicio, sed gloria illustri, & præmio quo benemeriti de Republica cives, ut Athenis olim in Prytaneo, affici consuevere.

V I. Quem ita differentem incomparabili quadam eloquentia & animi magna incitatione cùm audivissent iudices, qui ad sævitiam inflammati, ut ferè fit in rebus

quæ ad religionem spectant, ad damnandum reum ad tribunal venerant, ita stupentes & attoniti redditi sunt ut vix verbum ullum proloqui possent. Itaque quod olim à Cicerone Caio Cæsari accidisse in iudicio Ligarij commemoratur, qui Castellanium ante causæ dictionem solum audiendum consuetudinis causa, & ne averfando inhumani spem piæ & generosæ juventutis extinguere viderentur, ita, eo perorante, & vultu & animo immutati sunt ut non modò de absolutione Turrelli, sed etiam de adolescente generoso & disertò laude & præmio ornando cogitarent. Inter quos cùm federet Boudetus Lingonensis antistes, homo doctus, advocatis aliquot Theologis adolescentem non vulgariter laudavit, & honorario munere donatum dimisit.

VII. Hoc rerum successu elatior factus, atque etiam in spem erectior aliquando futurum ut eloquentiæ & multarum artium doctrina clarus fortunis honoribusque ornaretur, aliquò sibi concedendum putavit, ubi & majorem ingenij cultum capere & aliquo rerum usu peritior aliquando ad suos reverti posset. Erat eo tempore magna Erasmi fama & renascentium per eum in Germania literarum. Cùmque ejus visendæ atque etiam Italiæ

magno desiderio teneretur, postquam diversis in locis in Germania cum doctis congressus esset, ad Erasmus Basileæ apud Frobenium agentem se convertit. Qui cum uno atque altero congressu Castellani longè alium quàm primo aspectu speraverat expertus esset, eum Frobenio commendavit, atque ut honesto loco & stipendio sibi in emendandis Græcis Latinisque exemplaribus adjutor esset effecit. Hic juvenis Erasmi gloriæ æmulatione & ejus falsis ingenia Gallica, quibus parum in literis tribuebat, cavillationibus incensus, noctes & dies in Græcarum literarum Theologiæque atque omnis humanioris doctrinæ commentatione ita versabatur ut Erasmus satis præcipitanter commentantem & è Græco non probè intellecta in Latinum sermonem malè vertentem frequenter suorum erratorum admoneret. Quæ ille, qui plurimum Castellani opera uteretur, cum agnoscere atque emendare ejus admonitu cogeretur, plurimum illi tribuebat atque deferbat. Memini Castellani mihi frequenter dicere Erasmum in literis Græcis supra vulgum parum promovisse, in auctoribus qui ab usu communi remoti essent insigniter hæsitavisse. Itaque quæ ex illis vertebat aut commentabatur, majore ex parte ad-

juvantibus doctis, qui ei hanc operam navabant, præstitisse. Secuta Basileæ & aliis in Germaniæ locis tragica è templis imaginum exturbatione, & variis de religione tumultibus exortis, cum Erasmum, Basilea relicta, Friburgum proficiscentem animadverteret, ipse quoque (postquam publicè concionatorem seditiosum confutasset) in quietiora pacatioraque loca demigrare statuit.

VIII. Itaque eo animo in patriam reversus ut Italiam peteret, rogatus à quibusdam principibus in Senatu Divionensi viris ut animum ad studia legum & juris civilis adjungeret, eam unam viam ad florentes opes honoresque magnis ingeniis stratam, sibi nobiles & bene educatos liberos esse, quos si Biturigas ad Alciatum nobilem juris professorem sequi non recusaret, nullum benignitatis genus in se clausum iri experturum, Alciati nomine imprimis excitatus, conditionem non est aspernatus. Quò tantisper dum se comparat, ne otiosus desideret, Divione publicè divi Pauli ad Romanos epistolam Græcè interpretatus est.

IX. Versabatur in ædibus honorati & primarij cujusdam civis, cui puella erat forma admodum venusta & eleganti; à qua frequenter multis illecebris ad amores

22 VITA PETRI CASTELLANI.

& voluptatem invitabatur. Itaque etsi ea erat virtutis & continentiae indole ut voluptates omnes respueret, omnemque vitae cursum in labore corporis atque animi contentione conficeret, nihilque in vita magis quam dedecus & infamiam reformidaret, tantis tamen puellae blandimentis, quibus non modò adolescentia lubrica, verum etiam ætas corroborata caperetur, captus, eam gravidam reddidit. Quod ubi cognovit, nihil antiquius ducens quam ut cui juvenili cupiditate incensus stuprum obtulerat, citra ignominiam, quantum fieri posset, consulere, senili quadam prudentia ad matrem accessit; culpam confessus, & veniam precatus, per omnia sacra rogare cœpit honesta aliqua occasione in eum locum filiam abduceret ubi citra infamiae notam clam parere & citra turpitudinis suspicionem in ædes paternas reverti posset. Quod ita matris prudentia administratum est ut non modò alios sed & patrem ipsum flagitium latuerit, & anno postquam puella enixa est, in matrimonium honestissimè collocata sit; & qui ex ea puer susceptus est, ad Castellani fratrem Emericum recens natus deportatus, & ab eodem pro suo ita educatus est ut præter eos quibus Castellanus ipse id patefacere voluerit, nemo unquam ex eo na-

tum suspicatus sit. Quæ tanta in consulendo honori puellæ prudentia & tegendo flagitio industria me adduxit ut ne hanc quidem adolescentiæ labem silentio prætereundam esse existimarem.

X. Biturigas profectus, celeberrimo juris civilis doctore Alciato, qui se non modò auditoribus ad docendum dabat, sed etiam consulentibus respondendo studiosos audiendi docebat, in juris civilis studio bonam operam dedit. In quo exiguo tempore tantum profecit, quod & publicè disputando & privatim cum eo conferendo & communicando omnibus notum fuit, ut ejus ingenium diligentiamque valde admiraretur, nec indignum judicaret cujus in suis scriptis honoris causa mentionem faceret. Nam quamquam ad studia legum & juris civilis non admodum genius ejus inclinaret, propter tamen doctoris præstantiam, qui elegantiam doctrinæ cum juris scientia conjunxerat, libenter ejus studio multum operæ dandum existimabat. Quin etiam cum jam animo sibi magna destinaret, & eum locum aliquando se obtenturum confideret qui à nemine pro dignitate defendi posset nisi qui artium omnium scientia excultus ornatúsque esset, hujus quoque partis disciplinæ imperitus videri nolebat. Memini eum frequen-

ter mihi dicere se neutiquam eo animo juri civili operam dedisse ut vel illud aliquando profiteretur, vel ejus auxiliis subnixus aut causas in foro ageret, aut his dijudicandis disceptator sederet, aut ad quævis alia reipublicæ gubernacula ex juris scientia tractanda admooveretur. Ab eo primùm fuisse absteritum latifundiis commentariorum multa insanè miscentium & confundentium. Deinde quòd ipsum jus civile, ut scriptum est, eorum opera qui, quæ latè apud antiquos Jureconsultos diffusa erant, veluti in hoc compendium redigere voluerunt, valde truncatum & mutilatum perplexumque & involutum esset, neque satis certæ rationis artificio dispositum. Postremò quòd à rabulis & pragmaticis partim ita detortum & contaminatum, partim etiam ita moribus & consuetudinibus antiquatum, ut ad judicandum ex æquo & bono exiguum usum haberet, ad conturbandum verò & offundendam tanquam hominibus caliginem & reddendos litigiosos potiùs quàm bonos & justos non parum efficax & utile videretur. Esse quidem plurima in eo hominis docti lectione & cognitione non indigna, sed ut ea ratione qua Platonis de Republica libri in manus sumantur. E republica verò vel maximè futurum ut Principum auctoritate

novum jus vernaculum, tum ex eo, tum ex moribus atque edictis regiis, adhibitis æquis, doctis, & peritis hominibus, constitueretur, & hæc intricata, sinuosa, ancepsque judicandi forma, populo universo jam olim exitiosa, corrigeretur.

XI. Utebatur familiariter Comite Tonoriensi Episcopo Pictaviensi designato, qui tum in eodem legum studio Alciato quoque operam dabat; quem etiam polioris doctrinæ literas Græcas & Latinas subcesivis horis docebat. Nam ad has veluti ad certam stationem semper revertebatur, & pertinaci obstinatoque studio totas ferè noctes transmittebat. Qui cum eo domesticè vixere ejus contubernales frequenter mihi commemorarunt ita eum libris affixum etiam per noctem fuisse ut singulis noctibus vix quieti horas tres impenderet, easque non in lectulo molli pluma aut linteis cubans, sed humi penula sua capite involuto projectus, nullo cervicali supposito, transigeret. Ex somno expergefactum ad libros tanquam helluonem inexplabilem converti solitum, neque cujusquam admonitu ab instituto unquam revocari potuisse.

XII. Percursu legum veluti stadio, cum eo Episcopo Lutetiam reversus, incredibili visendæ Italiæ desiderio flagrabat.

Cum enim ab ea ad ceteras præcipuè Occidentis gentes imperium, religionem, leges, literas, & humanitatem profecta intelligeret, atque etiamnum in eadem admirabilia antiquitatis venerandæ monumenta adservari & conspici audiret, quibus & clarorum virorum, qui ibi floruerunt, & rerum egregiarum, quæ ibidem gestæ sunt, recordatione animi generosi & doceri & commoveri solent, non existimabat ejus esse qui in literis principatum affectaret, & ad magnum aliquem rerum gradum per literas aspiraret, de Roma atque Italia terrarum olim regina potiùs famæ quàm oculis suis credere. Quam cum obire & perlustrare, non ut privatus & ignobilis, sed auctoritate & nomine magni alicujus viri fultus, aut in ejus familiam transcriptus, cuperet, commodè Episcopus Altissiodorensis, homo literarum & doctorum hominum amans, legationem regiam obiens, sese obtulit, & honesta conditione proposita Castellanium, quo in literis uteretur, sibi adjunxit. Erat enim hoc solenne Francisco Regi ut ad exterarum gentes nullum Legatum dimitteret qui non & literarum studia amplecteretur & doctrinæ plurimum esset consecutus; quòd his ignoratis, nihil rectè geri posse arbitraretur. Cum hoc Episcopo mensibus ali-

quot Romæ, donec Romam & Romanensium mores probè perspexisset, substitit. Quibus brevi exploratis & cognitis, cum omnia ferè præter antiquitatis vestigia quædam improbaret, missionem & veniam à regio Legato, ut Venetias proficisceretur, impetravit.

XIII. Memini cum aliquando, cum Pontificum Romanorum supinas libidines, avaritiam, & rapacitatem, religionis contemptum, superbiàmque Cardinalium, luxum, & ignaviam, nundinationesque, cauponationes, & flagitia reliqua aulicorum Romanensium describeret, & cetera quæ tunc vidisset commemoraret, ita animo concitari & indignatione commoveri consuevisse ut ei non modò in facie color, sed & toto corpore gestus motusque immutarentur; ut etiam mihi frequenter diceret sibi esse persuassimum ne Pontifices quidem Romanos religionis & sacrorum antistites, tot suis suorumque flagitiis sceleribusque contaminatos, verè & ex animo Christum colere; quæ autem in religione facerent, retinendæ dominationis causa, veluti larva ad fallendum apposita, egregiè simulare.

XIV. Venetiis rebus quæ ibi admirandæ visuntur contemplandis dies aliquot substitit, tantam urbem miratus in

mediis aquis conditam, quod sine numine aliquo propitio fieri non potuisse affirmabat, laudare solitus in ea augustum ante omnia Senatum, & templa divis sacra religiosè culta, quòdque optimis legibus & magistratibus ita effloresceret ut meritò oculus totius Occidentis dici posset. Satis extollere non poterat quòd ea tot legationibus exterarum gentium commerciisque ita frequentaretur ut mundi cujusdam instar universa repræsentare posset quæ alibi diversis in locis singula magna admiratione spectantur. Ædificia navalia, armamentaria, & propugnacula, vitæque communis instituta, mores, & disciplinam ad cœlum laudibus efferebat.

XV. Dum hæc diligentius omnia exquirat, ab Episcopo & civibus Leucosiæ in Cyprio illius insulæ urbis primariæ hominem Græcæ linguæ non imperitum, Latinæ non vulgariter doctum, qui Ciceronem Latinosque Rhetoras Poëtasque & Historicos interpretaretur, expeti proposito ducentorum ducatorum stipendio audit. Quam occasionem pulcherrimam ejus insulæ videndæ regionisque vicinarum, quibus veterum libri referti sunt, perlustrandarum sibi oblatam gaudens, Lascaris hominis Græcè doctissimi impulsu conditionem cupidè accipit, atque ac-

ceptis ab eodem literis in Cyprum navigat; ubi biennium commoratus, benigneque ab hominibus ejus insulæ acceptus, certatimque à nobilibus domum invitatus, magno cum applausu toto biennio auditus est. Quo exacto, ut Ulysses quendam Homericum urbibus & moribus variarum gentium cognoscendis referret, in Ægyptum magno Cypriorum dolore & sui desiderio navigare constituit.

XVI. Itaque navim quandam Genuensis mercatoris divitis & liberalis nactus, à Cypro Alexandriam, emporium olim longè celeberrimum, vento secundo delatus est. Hinc Memphim, quæ Alcaïrum hodie dicitur, urbem longè amplissimam, ut quæ multis vicis & castellis inter se certo intervallo distantibus conflata sit, cum his mercatoribus qui gregatim atque etiam armatis stipati, propter incursiones latronum, iter faciunt proficiscens, cum ab iis aquæ quærendæ causâ, in magno solis æstu sitiens, cum tribus comitibus deflexisset, circumventus cum his, pecunia & vestibus spoliatus, & omnino nudus, vita precario obtenta, emissus est. Qua calamitate affectus cum rursus mercatorum catervam, quam caravanam vocant, affecutus esset, suamque adversam fortunam iis patefecisset, ab

uno ex iis sectæ Mahumeticæ magnas ei opes pollicente sagittam cuspide cœlo obversa erecto digito ut acciperet invitatus est. His enim ceremoniis solent Mahumeti cultores homines suæ religionis initiare, quo veluti sacramento qui auctorati sunt, Mahumetismum necesse est ita profiteantur ut ab eo postea, nisi certam mortem obire velint, resilire non possint. Quod cùm intelligeret, magna constantia, invitatore ægerrimè ferente, eam inaugurationem aversatus est. Quod Græca mulier camelis aliquot merces vehens Christum professa cùm animadvertisset, Castellani vehementer collaudavit, & pro sua tenuitate vestitu & viatico eum instruxit, utque Memphi ad quendam Francum opibus & gratia florentem, prætorij istic Turcici primum apparitorem, in suæ gentis homines propensum & liberalem se conferret, monuit.

XVII. Erat is in Boiis in Gallia natus, multis antè annis, dum piratas, ut patrem ab iis apud Stœchades insulas interceptum in libertatem vindicaret, cupidius quàm prudentius cum multis aliis persequitur, eorum qui in reductis maris anfractibus latebant insidiis exceptus, in Ægyptum abductus, & propter formæ pulchritudinem & virtutis non vulgarem significationem

provinciae Praefidi dono datus, & demum ab eodem praetorii accensus primus creatus fuerat. Qui ut primum Castellani Francum esse didicit, & ex ejus sermone & vultu ingenij felicitatem perspexit, domum suam invitatum, splendidèque & lautè exceptum, pecunia, vestitu, atque equo generoso donavit. Hic decennio post, cum clam sua convasasset, & Aegypto relicta in patriam remigrare, bonis omnibus navi impositis, Aegyptiorum exceptus insidiis, rerum omnium inops, omnibus amissis in Galliam evasit; & per Castellani Regi commendatus, statim inter Cubicularios adscriptus, duobus aureorum millibus insuper donatus est, & aliis beneficiis auctus.

XVIII. Ejus gratia & commendatione Castellanus, cum Memphi esset, Alexandro quodam parentibus Christianis nato, ex his Turcae Imperatoris satellitibus qui Janizeri appellantur, duce, equo insidens, quod in Christianis ejus generis homines ferre non solent, quaecunque ibi spectatu aut cognitu digna erant, omnia diligenter conspexit & cognovit. Ante omnia de felicitate ejus provinciae, de natura Nili, incrementis, & decrementis, (Nam ibi, flantibus Ethesiis, circa caniculæ ortum, duos ferè menses egit) deque ejus opibus,

quæ ex mercibus ex India, Arabia, Æthiopia per mare rubrum, & aliunde etiam per Nilum importantur, de religione gentis, moribus, & administratione rerum sic differebat ut & indigenam Ægypti & in aula Turcici illic Legati educatum diceres. Rerum statum, qui ibi tum sub præfectis Turcicis erat, cum eo qui olim sub Sultanis à Mammalucis in Reges eligi solitis splendidissimus & compositissimus visebatur, comparabat. Turcicum præsentem avaritia, tyrannide, & omni libidinum spurcitia infamem execrabatur. Sultanicum verò elegantem humanitatísque plenum laudibus efferebat. Ex Platonis enim & Aristotelis sententia non potuisse eos malè aliis imperare qui aliquando modestè aliorum imperio paruiſſent; nec fieri poſſe ut qui aliquo tempore ſe imperaturos ſperarent, aliter quàm alacriter & fideliter parerent, dictitabat.

X I X. In Ægypto cùm didiciſſet eſſe Conſtantinopoli apud Turcarum Imperatorem Foreſtanum regium Legatum, cujus occasione Franci non ſolùm ibi ruti, verùm etiam grati eſſent, ad maiorem rerum cognitionem conſequendam eò iter ingredi ſtatuit. Sed cùm incredibili gentium regionumque videndarum cupiditate flagraret, & ante omnia Judæam, Palæſtinam,

stinam, totamque Syriam, tot sacris aliis-
que literarum monumentis decantatam, &
potissimum sacrosanctum Iesu Christi Ser-
vatoris nostri conditorium intueri atque
adorare cuperet, per Arabiam petræam
eò terra profectus est. Hierosolymis men-
ses duos substitit, ut ibi eo tempore esset
quo Christiani è diversis orbis terrarum
regionibus, Arabes, Æthiopes, Indi, Ar-
menij, Græci, Latini diverso ritu & cere-
moniis Christi in crucem suffixi spectacu-
lum edere consueverunt. quod iis jejuniis,
precibus, lamentationibus, planctibus, to-
tiusque corporis squalore attritioneque ab
iis atratis & sordidatis repræsentari aiebat
ut quicunque pius ea commemorantem
audivisset, toto corpore perhorresceret.

XX. Hinc equo insidens, quo Mem-
phi à prætorij Turcici accenso principe,
cujus antè meminimus, donatus fuerat,
Damascum cum aliquot tum Italis tum
Græcis comitibus proficiscens, in prædo-
nes Arabicos vias obsidentes illapsus, ita
eorum corona cinctus cum sociis & con-
clusus est ut effugiendi spes exigua relicta
videretur. Quod cum animadverteret,
suosque comites metu debilitatos ac fra-
ctos videret, oratione generosa eos ad for-
titer resistendum latronibus exhortatus,
equo calcaribus admissis, tanto impetu in

hostes illatus est ut qui ex insidiis numero plures & ad pugnam instructiores venerant, perterrefacti, incitatissimo cursu ad devia & abrupta saxis loca refugerent. In quorum fugientium turbam mediam cum equo tenaci, ore indomito, nec freno obtemperante, ita invecus esset ut donec locorum angustis & asperitate excluderetur, ad suos reverti non posset, magnæ & hostibus formidini & suis admirationi fuit. Quod enim (quod ille non sine risu narrare, neque Rex sine oblectatione summa audire poterat) ferocis equi importuna contumacia admissum erat, & feliciter cesserat, illi Francicæ gentis mortis & periculorum contemptricis fortitudini jam olim illic decantatæ ascribebant. Accidit ut insequente nocte, eorum explorata via, domo rustica clausos prædones adorirentur, utque eos domunculæ septis eductos facilius in tenebris opprimerent, divulsis tecti tegulis, in subiectos de loco superiore varia tela conjicerent; quos ut effugerent, cum ceteri oppugnationem non ferendam, sed fuga latè facta salutem querendam esse existimarent, ab eo consilio ceteros deduxit, circumdantibus domunculam hostibus locorum peritissimis in fuga salutis nullam spem esse ostendit, præsidio stabili & firmo, donec dilucesceret,

domum tenendam esse, adventuros auro-
ra prima ex agris rusticos, locum exiguum
à paucis, quibus arma non deessent, in-
terim defendi posse, animos modò colli-
gerent, neque in alia re quàm fortiter pro-
pugnando salutem positam putarent. Quo-
rum animos cùm hac oratione erexisset,
& ad præliandum alacres reddidisset, ipse
disploso sclopeto unum è latronibus per
jam patentem parietum rimas in brachio
graviter confauciavit. quod secundò cùm
repetivisset, convolantibus jam ad tumul-
tum undique rusticis, omnes in fugam con-
vertit.

XXI. Damasco per Antiochiam to-
tum Ifficum sinum emensus, Iconium,
quod Ciliciæ oppidum est, pervenit: ubi
cùm ex cœli intemperie, itineris molestia,
& pravo victu, in acutissimam febrim con-
tinuam incidisset, qua in extremum vitæ
discrimen conjectus videbatur, demum
pro desperato & conclamato à comitibus
Constantinopolim properantibus relictus
est. Diversabatur apud Iudæum quendam
suæ religionis & sectæ cultorem obstina-
tissimum, cetera virum bonum & huma-
num. Hic cùm physiognomon esset ex eo
hominum genere qui se profitentur homi-
num mores naturasque & hinc fata atque
eventus ex corpore, oculis, vultu, & fron-

te cognoscere, & medicinam factitaret, viderétque ingenium esse in Castellano haudquaquam vulgare & in eo elucere speciem rari nec inusitati hominis, nulum non humanitatis genus in illum exercebat. Frequens illi aderat, pharmaca etiam miscebat, & deglutienda porrigebat; quæ ad victum necessaria erant, atque omnem tractationis elegantiam & munditiem pertinebant, liberaliter supeditabat. Cùmque Castellanus sæpe bono esse animo iussisset, demum propter atrocitatem morbi vitæ ejus diffidere cœpit. Qua desperatione malè affectus, ad lectulum ægrotantis accedens, sibi molestissimum esse dicere aggressus est quòd quæ novissima consolatio & præcipua maiorumque omnium levamen adhiberi solet, eo excluderetur, aliam se de Deo persuasionem induisse, à qua Castellanus alienus esset, se, ne ei molestiam pareret, quem in sua religione obstinatum videret, ea de re nullum verbum facturum, sed Deum suum ex animo precaturum ut ei auxilio esse vellet. Cui cùm Castellanus pro summa liberalitate & humanitate immortales gratias egisset, nec admodum ea consolatione egere se respondisset, ut qui Christum Servatorem suum præsentem oculis animi intueretur, & pectori impres-

sum ita gestaret ut nulla ratione eximi aut evelli posset, facile acquievit; & de religione silentium faciens, hospitalitatis officiis omnibus, donec probè convaluisset & confirmatus esset, eum prosequi nunquam destitit.

XXII. Iconio per Asiam minorem Constantinopolim ut pervenit, per eos mercatores qui eum in Ægypto & in Syria noverant ad Forestanum deductus, & eidem commendatus, statim ingenij sui amœnitate, morum facilitate, oratione diserta prudentiæ plena, atque in primis linguæ Græcæ peritia maxima notus & carus esse cœpit. Itaque fastiditis iis ejus linguæ interpretibus quorum opera antea utebatur, quasi glande abjecta repertis frugibus, eum in delitiis habuit. Postremò cum in Gallias reverti statuisset, cum literis quibus Regem de rebus gravissimis certiore redderebat, aliisque honorificis quibus eum cùm Regi tum proceribus aulæ enixè commendabat, dimisit. Venetiis transiens, alias quoque commendatitias, ad eosdem ab Episcopo Vaurenfi regio illic Legato accepit. Regi cum his literis, tum etiam per Episcopum Pictaviensem Comitem Tonoriensem, apud quem se, ut olim, recipiebat, atque etiam per Cardinalem Bellaium, propter virtutem do-

ātrināmque eximiam & rerum multarum experientiam ita commendatus est ut de variis rebus differentem & fermocinantem avidissimis auribus Rex inter cōenandum & prandendum eum audiret, & repudiatis aliorum opinionibus, in ejus sententiam descenderet.

XXIII. Accidit iisdem temporibus ut de navigatione in Callicutium, Taprobanem, Molucas insulas, & Indiam extremam apud Regem disputatio incidere. Cūque navigationum periti, præter eam viam qua Lusitani ab Hesperidibus in Austrum conversi, totius Africæ litoribus circum emensis, per promontorium quod Bonam spem appellant, ad maris rubri ostia in eas regiones penetrarent, aliam ambitis Germaniæ, Sarmatiæ, & Scythiæ litoribus per polum arcticum esse asseverarent, errare eos manifestè cum tota antiquitate, quæ idem olim persuasum habebat, convicit. Per hunc enim polum, quòd circa eum terra perpetua sit citra æquinoctialem, in Indiam navigandi nullam facultatem esse demonstravit. Nam quòd mare glacie astrictum retardare aut impedire navium cursum & obstruere adferunt, nihil ad rem pertinere, quòd id non in Oceano, sed Codano sinu, quò per Daniam in Gothiam, Suetiam, Lappiam.

que, & Sarmatiam, aliásque septentrionales gentes navigatur, contingeret. Verum aliam, quam illi ignorarent, multò & breviorẽ & faciliorem esse evidenti demonstratione docuit. Nempe à Gadi-
bus & freti Herculei angustiiis dextrorsum, relicto ad sinistrum polo antarctico versùs Occidentem ad fretum Magellanicum velificando, donec decursis trecentorum miliarium in longitudinem ejus angustiiis, rursus ad medium cœli spatium cursum convertendo, in Indiam & orientales populos perveniretur. Quod in plano cùm non ita facilè demonstrari possit, in sphæra suis climatis & parallelis certa proportionẽ ad cœli rationem accommodatis & totam terram in orbem in se undequaque recurrentem conglobantibus tam planum atque apertum Regi reddidit ut vehementer ejus ingenium industriámque admiraretur & collaudaret, & magna cum benevolentia significatione ad differendum de rebus propositis invitaret. Cùmque essent qui, ejus felicitati invidentes, silentium ei imperare contenderent, atque ab hoc de rebus omnibus apud Regem dicendi instituto detertere pararent, per filium natu maximum Delphinum Rex ipse eum hortatus est ut intrepidè & constanter ad suam mensam loqueretur, neque cujusquam in-

terpellatione aut minis de sententia deduceretur.

XXIV. Accidit post aliquot menses quàm in aulam regiam venisset ut & Episcopus Pictaviensis, quo Mæcenate utebatur, fato suo fungeretur, & Iacobus Colinus regius anagnostes propter verba quædam intemperanter & nimis futiliter emissæ, quibus proceres aulæ inter se commiserat, excluderetur, aut certè Regis gratia obscuriùs uteretur. Itaque Castellanus, qui jam non mediocriter Regi gratus erat, & proceribus aulæ, non modò doctrinæ virtutisque nomine, sed etiam in odium Colini, non invisus, in illius locum facile subrogatus est. Quem locum tantum abest (quod non semel mihi ingenuè confessus est) ut ambierit, aut suo iudicio, priusquam à Rege sibi deferretur, probaverit, ut si suo genio obsequi sibi integrum fuisset, sagatam quàm togatam vitam & militarem quam ecclesiasticam, in qua plerisque ferè omnes flagitiosè versari videbat, sequi maluisset. Itaque accitus à Rege, & interrogatus qua in re jam patrono orbatus sibi operam navare vellet, Regem rogavit sibi ut præfecturam aliquam equitum velitarium demandaret, se & libris lectitandis, & aliquo usu rei militaris, tum nostræ, tum gentium exterarum, eam

scientiam tenere, ut se suam operam Regi facile probare posse confideret. Cui cum Rex exposuisset se ejus operam ad præstantiora requirere, Musis eum consecrasse, eo literarum omnium intimo interprete atque anagnoste uti constituisse, acquievit, & se quæ Regi collubita essent facturum respondit. Ex quo tempore eam curam, meditationem, & diligentiam ad exornandam, quæ oblata erat, Spartam adhibuit ut non necessitate ad id genus vitæ detrusus, sed judicio & voluntate invitatus videretur. Qua in re, quod olim à Philosophis sæpius dictum est, facto suo comprobavit nullum esse naturæ tantum impedimentum quod non generosus animi conatus exercitatione & consuetudine, magis etiam sapientia & ratione, exsuperet.

XXV. Hanc enim personam ubi tanti Regis judicio & voluntate sibi impositam esse vidit, noctes & dies, veluti Prometheus Caucaſo, se rursus libris affixit, nullum non auctorum genus in omnibus linguis ita manibus pervolutavit ut in singulis totam vitam contrivisse quivis etiam exercitissimus eum diceret. Atque ut, quem animo destinarat, literarum principatum facilius consequeretur, eam victus rationem instituit qua, minimè crapula gravatus, nec longo somno indigeret, neque

interdiu stomachi cruditate neque fumorum redundantia cerebrum infestante laboraret. Platonis itaque ad Dionis propinquos consilium secutus, qui vetat bis die saturum esse, semper prandio abstinens, circa horam à meridie quintam cœnabat, sumpto octava matutina panis frusto, & epoto vini cyatho. quàm rectè ad veram & integram corporis sanitatem, cùm ad mortem ejus ventum erit, disputabimus. Post cœnam aliquantum cum amicis & convivis confabulando sese oblectabat. Hinc Francisco Regi ad quietem se comparanti Latinas Græcâsque historias & tragœdias ad verbum penè vertens interpretabatur; & dormituri assidens inter legendum præclari alicujus loci sententiæve explicatione, tanquam emodulata Pythagoreorum musica, eum ad quietem tranquillam deterfis curis omnibus & perturbationibus componebat. Tres ipse horas, quatuor ad summum dormiebat; quibus exactis, nocte intempesta excitatus in horam decimam, donec Rex sacris operaretur, in literarum studia indefessus incumberebat. Prudenti Regi ferè semper astabat; & ad ea quæ in percontando ab eo ponebantur sic respondere solitus erat ut facilè quivis naris non obesæ eum omnia ingenio summo, acerrimis studiis, at-

que usu maximo cognita & perspecta habere judicasset. Huc accesserat vocis ealénitas, vultus gestúsque compositi decor, & sermonis comitas, elegantia, & gratia, ut, quod de Pericle prodidit Eupolis, Pithô quandam flexanimam in ejus labris sesfitare homines putarent. Itaque quoties differebat, Regem, silentibus aliis omnibus, in eum oculos conjicere, ex ejus ore veluti auribus suspensum pendere, & singula verba ab eo emissa tanquam oracula probare animadvertisses.

XXVI. Hoc officio functus ad illustrissimam Principem & virginem electissimam Margaretam Regis filiam omni laudis genere cumulata se convertebat, quæ, inter eximias alias virtutes quibus ceteris feminis antecellebat, quòd literas unicè amaret, & tanquam Zenobia, Cornificia, Sulpitia, atque aliæ tantopere tum à Græcis tum à Romanis decantatæ cole-ret & toto pectore amplecteretur, (quòd inter tot aulicas illecebras splendidæque ornamenta satis ille mirari & laudare non poterat) omnis humanitatis auctoribus interpretandis ei quotidie duas horas operam dabat. Quam tanta ejus discendi aviditate & sua docendi assiduitate ita provec-tam in literis reddidit ut præstantes omnis generis auctores brevi suo, quod aiunt, marte in-

telligere & explicare potuerit ; ut demum cum explicandis iis nihil novi adferret, necesse habuerit scholas Græcorum more habere & theses ei rerum illustrium Aristotelica imitatione disputare.

XXVII. A Rege igitur in hunc locum coopatus, ante omnia certam studiorum suorum rationem instituit, quam, quantumvis magnis occurrentibus negotiis, nunquam postea intermissam semper secutus est. Ea autem ejusmodi fuit ut Aristotelis imitatione, qui ut matutino tempore ἀρχαία, post meridiem ἐξωτερικά tractabat, sic ipse mane literas sacras, philosophiam, & mathematica amplecteretur, pomeridiano tempore oratores, historicos, & poëtas evolueret. Itaque statim è somno excitatus ad Biblia Hebraica, quibus duas horas dabat, quotidie se convertebat; quibus exactis, novo testamento legendo & scriptoribus sacris Græcis, potissimum qui in utrumque testamentum commentati essent, horas totidem impendebat. E Latinis divum Hieronymum plurimi faciebat, non modò quòd ceteris eloquentior esset, verùm etiam quòd omnibus artium liberalium scientia facilè antecederet. Nam ut divum Augustinum contra hæreticos de hominis Christiani justificatione disputando proximè ad divi Pauli

sententiam accessisse fatebatur, ita linguarum ignoratione somniasse frequenter atque etiam delirasse sacra explicando asseverabat; cūque bonarum artium magis non ignorans quam peritus dici posset, non satis idoneum esse judicabat cui de artibus differenti legendo tempus ab eo transmitteretur qui minimè otio abundaret. Eam quoque stili Augustiniani anfractuosa sinuositate esse & sermonis omni elegantia vacui impuritatem addebat ut ab homine liberaliter in literis educato citra fastidium legi vix posset.

XXVIII. Hoc sacrarum literarum penso exacto, reliquum antemeridiani temporis philosophiæ, mathematicis, aliisque rebus gravioribus, & Deo, ecclesiastico more, precibus placando, dabat. Post meridiem quicquid temporis vacui erat ab ea studiorum communicatione & bonorum auctorum explicatione quam in gratiam Serenissimæ Principis Margaretae ante coenam, atque etiam Regis ipsius ante somnum suscipiebat, usque dum quieti se traderet, legendis oratoribus, poëtis, & historicis, tum Græcis, tum Latinis, consumebat. Quod si Regi, vel ipsi Margaretae, aut aliis alioqui rebus præter spem occurrentibus diutius quam consuevisset vacando, quotidianæ lectionis in his au-

ctoribus pensum non exegisset, in cubiculum reversus, priusquam somnum capefferet, id exequabatur. Ita quicquid quovis modo de constituto penso intermissum esset, vel horis subcesivis, vel iis ipsis quæ somno destinatae essent sarciebat. Itaque cum adeo parcus & providus temporis dispensator esset ut non modò nullum diem sine linea, quod Apelles factitabat, sed sine statò dimenso non minore diligentia quàm certo ordine transmitteret, novum testamentum, & quæ ad illud attinere putabat, singulis mensibus totum, Bibliorum autem Hebraïcorum, aliorumque in omnibus artibus auctorum, quorum ante meminimus, cursum biennio quoque conficiebat. Quibus hac ratione ad calcem à fronte perductis, ad eosdem de integro tanquam à carceribus ad metam recurrebat. Ita legendo, meditando, communicando, sacris operando, vacuum nullum temporis momentum effluere sinebat. Neque solùm in hoc incubuit ut doctrina multiplici, bonarum artium scientia ceteris præstaret; verùm etiam ut simplici vitæ cultu, innocentia, castitate, iustitia, temperantia, ceterisque virtutibus ornatus, à nemine meritò reprehendi posset.

XXIX. Primùm omnium inter scribas & ministros cubicularios Regis coop-

tatus, mille ducentorum Francicorum stipendio insuper à Rege constituto contentus, familiam exiguam sine ullo strepitu aut tumultu communi mensa domi magna continentia alere decrevit. Morem enim aulicum, quo famulis in singulos dies alimentorum causa quinos aut quaternos numos distribuunt, vehementer improbabat, quòd hac ratione ad comotationes, aleam, scortationes, omnemque nequitiam fenestram iis patefieri dictitaret; ne cum meretricibus commiscerentur, jurarent, inter se rixarentur, severè vetabat. Ipse verò, quasi mortalibus omnibus in exemplar vitæ laudatæ & omnibus numeris absolutæ datus, omni mulierum usu carere, nemini mentiri, neminem fallere, neminem promissis contra aulicam consuetudinem lactare, multis suo iudicio probatis citra promissum ullum benefacere, neminem unquam dicto aut facto violare, rarò etiam, quòd multi frontis & vultus integumentis occulta animorum vitia tegentes frequenter fallerent, nisi spectatos insigniter & probatos laudare, publica negotia non tractare, procerum dissensiones & factiones dissimulare, neque ad hanc aut illam partem se adjungere sic ab initio insuevit ut facilè bonis omnibus summæ admirationi esset,

flagitiosis verò atque improbis, tantum virtutum jubar oculis caligantibus non ferentibus, invidiæ.

X X X. In hac tanta vitæ moderatione & æquabili constantia cùm eum Rex amore propè singulari diligeret, quòdque & prudentissimus atque justissimus esset, ei de rebus omnibus dicenti ita assentiretur & crederet ut quidvis nullo negotio impetraret, tamen ab amicis, ut vento secundo flante vela faceret frequenter hortantibus, nunquam adduci potuit ut ex tot sacerdotiis & beneficiis quibus Rex tantus momento miseros in summum fastigium evehere solet, aliquod sibi deposceret. Quam maximam modestiam pudorémque cùm Rex animadverteret, eodem die duarum abbatiarum administrationem ei mandavit. Quas ubi de Magistro Equitum alteri antè destinatas & promissas esse cognovit, ad Regem ipsum accessit, utque ei cui ex voto Magistri Equitum antea pactæ essent attribuerentur, eum oravit; easdémque quas jam regio diplomate consignatas tenebat, eodem tempore resignavit & cessit. Qua animi ingenui & magni significatione magis atque magis in ejus amorem Rex inflammatus, intra unius anni spatium tribus sacerdotiis, præfectura Envaoniensi, episcopatu Tutelensi, & abbatia

abbatia Belloperticensi eum ornavit.

XXXI. In hoc honoris gradu locatus & confirmatus præcipuam curam & cogitationem adhibuit uti Regem, suapte natura satis tamen erga literas propensum, magis atque magis in earum promotionem inflammaret. Itaque statim ad spargendam longè latèque hanc veluti literarum segetem, cujus non modò Gallia fructus uberimos sed etiam exteræ gentes brevi ceperunt, ut professores regio stipendio in omnibus linguis & disciplinis Lutetiæ docendis auctorarentur, à Rege impetravit. Cujus rei cùm à doctissimo viro Gulielmo Budæo, Ioanne Bellaio Cardinale clarissimo adjutore, fundamenta quædam olim jacta ruitura viderentur nisi structuræ totius validioribus columnis fultæ exædificatio accederet, quæcunque ad hanc rem in sempiternum tempus propagandam necessaria videbantur non minore diligentia quàm prudentia comparavit. Imprimis ut honestis stipendiis conducti, sacerdotiis quoque professores ornarentur à Rege, & hoc veluti auctoramento ad suum munus obeundum alacriores redderentur, effecit. Atque ne singulis annis cum aperta suorum studiorum & professionum jactura stipendiorum persequendorum causa regiam aulam sequi cogerentur, sæpius & quidem

D

enixè operam dedit ut in eos commentarios quibus domestici Regis officiales adscripti sunt referrentur. Hac enim ratione, citra ullius efflagitationis importunitatem & novam quotannis Regis appellationem, quater in anno æquis portionibus eos sua stipendia certa accepturos, & hinc hujus rei securos sua munera pro dignitate obturos esse cognoscebat. Quod si quemadmodum nullo negotio Regi persuasit, tam facile à Quæstoribus, & qui ærario rationibusque præsunt, obtinere potuisset, præclare & literis & eas regio nomine profitentibus in futurum consultum fuisset.

XXXII. Atque etiam ut rei literariæ longiùs contra barbarorum vim aliàsque temporum injurias consuleret, quibus frequenter maxima Principum opera aut retardari aut etiam aboleri cernimus, eò Regem adduxerat ut gymnasium insigni amplitudine, structura & artificio inaudito trans Sequanam è regione Lupaeræ, velut opulentissimum literarum emporium, sumptu propè infinito ædificaret, censuque centum Francicorum millium alendis omnium artium linguarumque doctoribus & interpretibus sacrificisque, qui rem divinam facerent, & lectis adolescentibus præstantique ingenio præditis supra sexcentos, qui ibidem instituerentur, dotaret.

VITA PETRI CASTELLANI. 51

Qua in designatione cū omnium artium & linguarum professores constituisset, quantum temporis unicuique puer instituendus singulis diebus operam daret, & quibus gradibus, donec anno decimo-quarto *ἐνκυκλοπαίδειαν* absolvisset, singulos audiret, non magis prolixè quàm disertè & doctè descripserat. Quo ejus incomparabili beneficio nos hodie atque etiam in perpetuum posteri frueremur, nisi qui, congruo vitæ exitu planè miserabili satis notus, tum Cancellarium agebat, improbitatis & malignitatis felle suffusus, tergiversando, dissimulando, & differendo, interdum etiam bellicas difficultates objiciendo, opus toties distulisset & designatum impedivisset. Quarum rerum perficiendarum gloria, quæ ad immortale literarum decus pertinentes sæpe quidem, sed genio quodam sinistro adversante frustra tentatæ sunt, illustrissimum & omnium bonarum artium amantissimum Cardinalem Lotharingum manet: qui quemadmodum eas & earum professores lubens admodum in suam fidem & clientelam accepit, ita qua valet in florentissima Regis aula auctoritate & gratia, primum quidem quandocunque volet vel solo nutu, alterum verò festa pace in lucem ex densis bellorum tenebris tandem

D ij

aliquando revocata conficere poterit.

XXIII. Sed ut ad hanc pulcherri-
mam Musarum expeditionem revertar,
silentio prætermittendum non est quòd
Bibliothecam, quæ Pergami Ægyptique
Regum aliàsque ubivis terrarum olim flo-
rentissimas exuperaret, conquistis non ex
Italia modò & vicinis regionibus, sed Græ-
cia & Asia tota, regio sumptu maximo,
omnium artium vetustissimis libris referse-
rit. Quemadmodum enim bellum cum ho-
stibus gesturos armamentaria omni telo-
rum armorumque genere instructa semper
habere oportere dicebat, ita regnum lite-
rarum contra barbaros defensuris & pro-
pagaturis hanc omnium artium lingua-
rumque monumentis munitam necessa-
riam esse judicabat. Quæ tanta librorum
moles ne unum in locum congesta videretur
ut situ & squalore fœdata, aut à blat-
tis & tineis exesa, aliave cœli injuria tem-
poris progressu corrumpere, librorum
custodes concinnatoresque, qui totam
hanc rem librariam fartam tectam tueren-
tur, perpetuo Regis stipendio conductos
apponi ibidem curavit. Nec eò contentus,
ut, quod unum spectabat, non ad inanem
ostentationem, sed ad publica commoda
laboriosa hæc librorum quæstura constitu-
ta videretur, hoc etiam perfecit, ut sculptis

fusisque elegantissimis characteribus officina typographica, in qua libri sigillatim è regia bibliotheca accepti excuderentur, conductis quoque regia pecunia variis ad eam rem necessariis artificibus, excitaretur.

XXXIV. Hanc præclaram literas & earum regios professores tuendi voluntatem ita semper conservavit ut nihil unquam iis detrahi aut de eorum dignitate imminui pateretur. Itaque cum pro veteri Prati Clericorum jure vindicando tumultuantibus scholasticis, hi quibus elegantia doctrinæ horum temporum parum placet, seditionum bonorumque morum & religionis depravatæ causas in regias literarum professiones, opportunè iis insidiati, conferrent, easque aut abolendas aut privatorum gymnasiorum, in quibus veteri ritu pueri artes docentur, septis includendas esse Regi suaderent, fortiter intercessit, eosque non minùs improbè quàm inscienter facere docuit; qui cum rem longè saluberrimam, omnium bonorum fontem, propter paucorum vitium, qui ea abuterentur, veluti malorum omnium sentinam accusarent, perinde facerent atque hi qui solem vitæ parentem, quòd pituita redundantibus nonnunquam morborum causam adfert, è mundo tollendum esse clamitant. Non enim qui ad hæc tetra facinora con-

tra leges & omnem honestatem edenda se profligarent, bonarum artium studiosos esse, aut publicas professiones sectari, quibus discendi cupidi à flagitiis & sceleribus avocarentur. Quòd si gymnasiorum, in quibus instituto academiæ pueri artes docerentur, regij professores circumscriberentur, fore statim ut professionum fructus & dignitas evanesceret. Non enim ex auditorum re futurum ut ad hos diversis in locis & longè dissitis audiendos accederent, quòd plus temporis adeundo quàm audiendo consumpturi essent. Qua etiam ratione fieret ut unum audientes altero excluderentur. Adde quòd neque è dignitate regiæ professionis esset, quæ ad publicam omnium mortalium utilitatem beneficentia regia constituta est, ut in privatam scholam pueris instituendis addictam regij professores eorúmque graviores auditores tanquam in insulam exilij causa relegarentur, qua ex re accideret ut etiam privatarum lectionum in gymnasiis morúmque & rituum vetus ordo dissolveretur, & disciplinæ veteris major longè labefactatio consequeretur. Quibus rationibus vir non minùs prudens quàm disertus facilè Regi atque ejus aulæ proceribus persuasit ut quo loco & ordine consuevisent, regij literarum professores docere

& sua munera obire perseverarent.

XXXV. Hunc optimum erga literas affectum cùm ita in Rege confirmasset & adauxisset ut his provehendis ille nihil non profundere paratus esset, totum se ad persuasionem de religione quàm maximè orthodoxam illius animo tenaciter imprimendam contulit. Quem locum quia valde ancipitem esse & lubricum video, hominibus in diversa studia abreptis ejus factum aliter atque aliter interpretantibus, explicandum pertractandumque esse pluribus judico. Nam à quibusdam, qui quicquid politioribus literis tinctum est, aut ex Hebræis Græcisque literis erutum, statim Lutheranum esse clamitant, affinem ei sectæ, ab aliis verò aulæ pontificiæ corruptos mores, nundinationes rerum sacrarum, & quam vocant superstitionem improbantibus, purpurei galeri desiderio fictum & personatum simulatorem habitum esse non ignoro. Non abs re igitur, ut iis scrupulum adimam qui veris vinci volunt, quæ fuerit illius hac in re sententia, quidque spectaverit, quod hic locus admonet, proditurus mihi videor. Quam ad rem si minùs ab eloquentia adjuvabor, at ab eo non parva auxilia sentiam quòd cum mortalium nemine plura unquam quàm mecum de rebus in religione hodie controversis com-

municavit, neque pro eo amore quo propè singulari me complexus est, apertiùs animi sui arcana cuiquam quàm mihi patefecit.

XXXVI. Itaque cùm Regem ad defectionem à Pontifice Romano & veteris in Ecclesia disciplinæ dissolutionem ab externis Principibus & populis variè sollicitatum videret, hac ratione opem & auxilium ad debilitandum & opprimendum Cæsarem pollicentibus, cùm semper tanquam murus aheneus contra staret, in veteribus ritibus & ceremoniis Regem confirmaret, in homines hæc nova dogmata invulgantes severè animadvertendum inculcaret, qui eos quoquo modo oppugnantur tueretur & commendaret, admonitus ab iis amicis ad quos multorum querimoniæ deferebantur modum ut aliquem servaret, sic zizanias reliquasque noxias herbas ex agro evellendas esse persuaderet, fata ut salutaria non læderentur & incolumia permanerent, sic veteris Ecclesiæ doctrinam puram & sanctam judicandam esse ut interim Pontificum cauponationes, sacrilegia, nequitia, libidinesque coërcerentur, ita respondere solitus erat, tantum esse in tam potente Rege in utramvis partem momentum, cujus in Gallia homines obsequentes & morigeri non modò mandata, edicta, & imperia, verum etiam nu-

tus omnes observarent, ut si novæ hujus
 libertatis studiosi ad ea quæ meditentur
 conniventem eum aut quicquam laxan-
 tem animadverterent, statim omnes tu-
 multus, quos nimio reipublicæ malo su-
 perioribus annis Germania sensisset, con-
 citaturi essent, sacra omnia prophanaturi,
 & demum omnibus magistratibus atque
 etiam ipsi Regi, velut diffractis omnibus
 modestiæ retinaculis, disceptandi impe-
 randique facultatem omnem aut erepturi
 aut certè conturbaturi; tantum esse odium
 horum animis inclusum contra ordinem
 ecclesiasticum, tam profundam solidioris
 doctrinæ ignorantiam, tantamque non
 pietatem, sed ingenij ostentationem, &
 in alia invadendi insitam cupiditatem, ut
 nullo judicio, delectu, & discrimine, si in
 suas partes propendentem vel minimùm
 Regem viderent, statim omnia sursum
 deorsum commisturi & subversuri videren-
 tur; majorem hominum partem, qui se
 novos Christianos profiterentur, fidei
 Christianæ, quam non intelligerent, ille-
 cebra primùm allicefactos, rerum omnium
 delectu sublato paulatim *ἀφ' ἑαυτῶν* reddi, ne-
 que demum sedes ullas beatorum post
 mortem neque inferos esse cogitare. Su-
 perstitionem autem, quam jure improba-
 rent, ex duobus tamen malis multum an-

referendam impietati & fraudi, qua Dei omni metu exuti mortales quidvis sibi licere arbitrantur. Neque enim se negare tanta esse Pontificis Romani ejusque Ecclesiæ administrorum sacrilegia flagitiaque ut gravibus & cordatis dissimulari nec possent nec deberent; sed tempus messis expectandum, in quo à semine salutaris paleæ, acus, & noxia cuncta separabuntur; expectandum non modò extremum illum divini judicii diem, sed etiam Synodum aliquam in Spiritu sancto rite congregandam, nihil temerè per vim & inconsideratum animi impetum immutandum. Neque fieri posse quin in factione quoque diversa calumniatores essent, qui odio, invidia, vel nimio studio suas opes & dignitates retinendi potiùs quàm pietatis affectu bonos aliquando viros pro Lutheranis persequerentur; ferendos tamen esse quoties in suspitione, à qua etiam crimen abesset, suspectos in judicium vocarent. Quòd si innocentes essent accusati, absolvi possent; condemnari autem nocentes, nisi accusarentur, non possent. Quam ad rem locum illum ex Cicerone pro Roscio de canibus Capitolinis adducebat, ut illos olim, cùm fures internoscere non possent, rectè latratu appetere solitos esse quicumque noctu Capitolium ingressi essent; ita ut metu

lymphaticorum quorundam comprimeretur audacia, quoties moribus & longo usu in Ecclesia recepta privata auctoritate abrogarent aut seditiosè damnarent, latratores, à quibus appeterentur, reipublicæ causa favore prosequendos esse. Se autem votis ardentibus expetere salubrem aliquam magnorum vitiorum in Ecclesia grassantium emendationem & correctionem; sed quanto malum vetustate corroboratum, depravatis omnibus penes quos summa rerum esset, altiùs radices egisset, tanto difficiliorem curationem videri, quam non impetus inconsideratus aut furor hominum privatorum, sed publicus doctorum & bonorum hominum conventus gravi & matura disceptatione esset alaturus.

XXXVII. Hæc, cùm vacuus à negotiis esset, & soli ferè essemus, de nimia horum temporum in tam depravatis ecclesiasticorum moribus calumniandi bonos homines licentia edifferebat. Quæ eadem cùm frequenter regiis auribus inculcaret, facilè eum in sacra & pia de religione sententia continebat, & aversum à crudelitate ad animi moderationem lenitatèmq; ita traducebat ut prolapsos in errorem, futiliter atque etiam impiè de religione locutos, resipiscences tamen, vel absolveret,

vel certè extremo supplicio liberatos in Ecclesiæ gremium vetere ejus instituto & more recipi vellet. Cui rei argumento erit inter cetera firmissimo venia per ipsum universo Valdensium generi triennio antequam excinderentur concessa: qui cùm à toto Senatu Provinciali & legatis regiis accusarentur, non modò impietatis, sed & majestatis, quòd rebellionem moliti vim & arma intentasse magistratibus dicerentur, essentque in aula apud Regem rerum clavum tenentes qui oleum camino infunderent, solus tamen Regis animum iracundia incensum restinxit, & ad humanitatem & lenitatem flexit. Nulla enim iusta ratione in eos savi posse dicebat qui se ulla vi Regi restitisse pernegarent, & in hanc rem à regia æquitate cognitores deposcerent, paratos esse quævis supplicia luere si quid tale admisisse convincerentur. Quod autem ad religionem attineret, si quid esset à quibusdam privatis inter ipsos delictum, se eorum errata tueri nolle, neque ulli pravæ sectæ, quæ à communi Christianorum sententia dissideret, pertinaciter adhærere velle, & per omnia Deo primùm deinde Regi satisfacere atque obsequi paratos esse.

XXXVIII. Quam Regis indulgentiam & clementiam cùm intellexisset Na-

varræ Regina, manibus ad cœlum subla-
tis exclamavit, & Deo Opt. Max. gratias
egit, quòd miserum populum per eum ho-
minem servasset à quo nihil unquam ejus-
modi expectasset. Qua in re præstantialio-
qui judicio femina, cui non satis erat Ca-
stellanus notus, valde fallebatur. Etenim
quamquam is hæreses & pravas de religio-
ne persuasiones vehementer execrabatur,
non tamen omnes improborum fraude aut
sua nimia simplicitate his perperam imbu-
tos ita oderat quin ex animo & lubens cul-
pam agnoscentibus & Regis misericor-
diam implorantibus suum patrocinium ac-
commodaret. Et quamquam ecclesiasticos
ordines veteremque disciplinam & cere-
monias Ecclesiæ veluti sacrosanctas tueri
volebat, non tamen pontificiorum flagi-
tia & sacrarum rerum abusus defendebat;
sed moderatam aliquam inter dissidentes
de religione emendationem, labentisque
ecclesiæ instaurationem, tanquam saluta-
rem medicinam ancipiti morbo, insti-
tuendam esse judicabat. Illa autem eum
quem pontificiam ecclesiasticamque dig-
nitatem nimis severè defendere, & qui
contra hanc luxatam & loco motam his
temporibus loquerentur, nimis acerbè re-
fellere arbitraretur, nunquam commissu-
rum putabat ut cùm omnia contra fecisse

diceretur, in extremo discrimine positus patrocinaretur & salutem impetraret.

XXXIX. Id magis verum esse credat qui Doletum longi carceris illuvie foedatum, prima accusatione impiæ fraudis reum, Castellano supplice carcere emissum & omni noxia condonata liberatum esse cognoverit. Quod quidem cum vehementer ab iis improbaretur qui tum apud Regem omnia posse putabantur, atque ob id ex iis unus primi nominis Cardinalis Castellanium gravi & objurgatrice oratione adortus esset quod cum in Ecclesia orthodoxorum Pontificis locum teneret, contra omnes tamen homines quibus religio & pietas cordi esset eorum qui non modo Lutherana lue infecti, sed etiam Dei expertes, impietatis rei essent, partes tueri apud Christianissimum Regem ausus esset, memini Castellanium, cum paulum se collegisset, animo satis incitato & commoto respondisse se, de quo accusabatur, in accusatorem meritò retorquere posse, cum ipse quod viri ecclesiastici & veri Pontificis proprium esset fecisset, ille verò quod veri carnificis esset ab Episcopis exigeret. Episcoporum enim esse, & Sacerdotum Christi, & Apostolorum, virorumque sanctorum, qui nobis suo sanguine Ecclesiam consecrarunt, exemplo, Re-

gem à sævitia & immanitate ad mansuetudinem, clementiam, & misericordiam convertere, errantem ovem humeris impositam in ovile reducere, deque ea recepta, tanquam expugnatis hostium castris, gaudio triumphare, maximè ubi melioris vitæ spes aliqua affulgeret; se apud Regem Doleti fraudibus & sceleribus nulum patrocinium tribuisse; pro eo qui promitteret vitæ morumque emendationem homine Christiano dignam Regi supplicem factum esse. Qui poenitentiae affectus quandocunque in eo qui temerè in errorem prolapsus est conspicitur, se illi existimare Ecclesiæ sinum expandendum esse. non ut olim Dianam in Taurica Chersonesso, ita Christum Servatorem nostrum sanguinis humani profusione delectari, cum in sacris scriptum sit Deum non mortem peccatoris sed ad meliora conversionem & vitam expetere. qui contra facerent, & ad immania supplicia de his qui resipiscerent & corpori Ecclesiæ redinseri cuperent sumenda Regem incenderent, carnifices potius quàm Pontifices vocandos esse.

X L. Multa ejusmodi commemorari possunt; è quibus, brevitatis causa, ubi unum superioribus adjunxero, aliò me convertam. Accidit ante biennium ut

64 VITA PETRI CASTELLANI.

Causidici cuiusdam Parisiensis filius, annum decimumquartum nondum ingressus, cum petulantia puerili præceps, tum etiam à pædagogo seditioso & temerario malis opinionum elementis imbutus, è templo ejus scholæ, in qua literis operam dabat, per noctem signis sacris membra suffringeret, & libellos famosos manu incognita scriptos per aream ejus loci spargeret. in quo facinore demum deprehensus, & in carcerem abductus, severo admodum judicio damnatus est. Supplicium ejusmodi fuit, ut per triduum intermissa die per aream gymnasij atque urbis compita circumductus, manibus revinctis, laqueo in collum inserto, virgis acerrimè cæderetur. Hinc ab omni hominum congressu & colloquio avulsus, certo loco lapideis parietibus undequaque cincto, unica fenestella, qua & de coelo aërem attraheret & cibum exciperet, relicta, ad reliquum vitæ tempus exigendum includeretur. Quod judicium etsi permultis non modò nimis severum, sed crudele ætatis puerilis ratione habita videretur, neque tamen esset qui pro puero Regem appellare auderet, ipse, re tota intellecta, postquam puerum convenisset, nec malitia inveterata, sed fraude importuni pædagogi, & levitate puerili in hanc amentiam præcipitem datum

rum scelus agnoscentem & deplorantem invenisset, à Rege ei veniam & monasticam vitam profitendi libertatem impetravit, & immanitatem eorum qui in puerum nullo iudicio præditum tam barbarum supplicium statuissent vehementer detestatus est.

X L I. Hæc ut serviens temporis & personis quæ semper incendia crepabant, cum tamen nihil haberent ecclesiasticum, in hanc sententiam sæpe loquebatur, ita in eos qui indulgendo & condonando nimis essent faciles frequenter invehebatur; præcipuè si crimen publicum esset, si ad seditionem spectaret, si non ab errore sed ab inveterato vitio profectum & contra præcipua capita religionis admissum esset. In quibus, ut ceteri eorum exemplo ad peccandum tardiores essent, non statim quoscunque in Ecclesiam recipiendos esse, sed cunctatione & mora interposita primùm explorari eorum animos, deinde à communione reliquorum aliquantisper arceri, postremò irrogata aliqua poena ad ea quæ à ministris Ecclesiæ imperarentur facienda ut assuescerent veteri ritu & instituto volebat. Quia in re & inter eos qui nimium acerbè vindictam & supplicia exigendo ad desperationem & extrema cogitanda homines adigebant, & eos qui nimium remissè indulgendo veterem disciplinam

prorsus labefactabant, ita medium se gerebat ut si publico Concilio, in quo quæ hodie de religione controversa sunt disceptarentur, ei aliquando interesse contigisset, dissidentium conciliatorem præstare se facile potuisset. Nam ut phanaticis & novorum dogmatum invulgatoribus semper sese acriter opponebat, ita nequaquam ecclesiasticorum hominum flagitia & abusus connivendo dissimulanda aut toleranda esse clamabat.

XLII. Memini ante annos novem cum Rex Britanniaë Henricus octavus codicem quendam Regi misisset, in quo præcipua capita doctrinae suæ complectebatur, & cur à Romano Pontifice defecisset, & in monachorum reliquorumque in Ecclesia fucorum (ita enim loquebatur) bona invasisset, rationem reddere nitebatur, Regem Franciscum, cum multa in eo libro improbaret, & temerè suscepta ab Henrico Rege dictitaret, non tamen alienum ratione judicasse quod de opimis sacerdotiis ecclesiasticorum fisco regio applicandis ille differebat. Non enim dissentaneum esse dicebat quod ille ut facinus execrabatur maximas opes in luxum & libidines sacerdotum otiosorum converti; quæ si à Principibus occuparentur, populus gravioribus tributis & oneribus levare, pau-

peribus succurri, religionem & literas profitentibus consuli, postremò regni totius incolumitas & salus parari retinerique posset. Quæ cùm in hanc sententiam astante Castellano ita locutus esset ut quid ad ea responderet expectare videretur, Castellanus vultu ad incredibilem modestiam observantiàmque composito, oratione blanda, & quæ magis aures animùmque Regis permulcere quàm exacerbare, ejus sententiam refellendo, videretur, ita respondit: Non abs re accusari à Rege sacerdotum vitam flagitiosam, inertiamque & ignaviam in pascendo grege sibi commisso, animalia videri ventri abdomini & delitiis nata, esurientibus interim & passim sine certo lare vagantibus quibus saturandis & certo statu constituendis eos sollicitos esse oportebat. eam rem idcirco totam magna aliqua & severa animadversione dignam judicari. Sed culpam præcipuam penes ipsos Reges esse, qui talia ventris libidinùmque mancipia Ecclesiis præficerent, qui doctos & probos non deligerent, qui in ea re, ut legibus solverentur, vim summis etiam Pontificibus adferrent. inutiles & perniciosos maturo Ecclesiæ legitimè convocatæ consensu tollendos esse, & idoneos præficiendos cogendosque ad officium, ut Ecclesiarum opes in eos usus converterentur in

quos à primis conditoribus destinatas esse constat. Non idcirco Principum fisci attribundas, quando voluntas ultima eorum qui has opes Ecclesiis in optimum finem addixissent, quod valde & legibus & rationi repugnat, rescinderetur, nec tandem fortasse fisco Principum adjudicata plus commodi reipublicæ allaturæ essent quàm hodie in tam perturbato & depravato ecclesiasticorum hominum statu adferant. Sic vitandam esse Charybdim ne in Scyllam incidamus, non esse vites à radicibus exscindendas, quod instituit Lycurgus in Thracia, quòd temulenti vino inebrientur. Vocandos ad munus ecclesiasticum qui doctrina insigni & vitæ sanctimonia ceteris præluceant; indignos autem & inofficiosos, velut fucos ab alvearibus, sic ab omni munere ecclesiastico removendos & arcendos esse. hoc Regum esse potiùs officium quàm (quod Britannia Rex meditabatur) utraque potestate sibi vindicata, ecclesiasticam pessumdare & iis utramque tenebris involuere ut in neutra liquidum nihil & purum propriumque perspici posset. Quem ita differentem cum Rex benignè audivisset, tantum abest ut in Britannia Regis sententiam descenderit ut clara voce permultis astantibus pronuntiaverit eum sibi videri regnandi

fatietate affectum, inusitata & prodigiosa
 variarum rerum monstra quotidie parere.

XLIII. Hujusmodi Socraticis disser-
 tationibus non minùs eruditis quàm ele-
 gantibus, & leni suavique actione expref-
 sis, Regem non modò in officio contine-
 bat, verùm etiam frequenter à prava sen-
 tentia, in quam assentatores & improbi
 eum pertrahere conabantur, abducebat;
 ut paucis pòst interjectis mensibus in eo
 quod jam dicam accidit. Nam cùm, ar-
 dente inter Regem & Cæsarem bello, un-
 dique pecuniæ, belli nervus, conquire-
 rentur, & Poëtus tum Cancellarius, ma-
 lis artibus Regis gratiam aucupans, cùm
 bonis improbus non posset, multis astan-
 tibus pronuntiasset privatorum omnium
 atque etiam rerum publicarum regnìque
 totius opes omnes Regis esse, quandocun-
 que rei numariæ penuria in regno admini-
 strando urgeretur, probari id facilè ex
 eo posse quòd de regio jure primo Regum
 à Samuele pronuntiatum esset, sceleratam
 vocem multis stupentibus, nec tamen his-
 cere audentibus, non dissimulanter tulit.
 Talem olim vocem apud Atreum, Thye-
 stem, Neronem, & Caligulam cum plau-
 su & favore edi potuisse; apud bonum
 Principem, sanctis legibus & institutis suo
 populo imperantem, non solùm edi, sed

ne cogitari quidem sine summo scelere posse. Multum esse discriminis inter Tyrannum & Regem. illum ad sese legibus contortis & oppressis omnia trahere, hunc legibus observatis, adhibito optimatum consilio, omnia referre ad publicam utilitatem; incidere verò ea tempora posse ut Regibus ad sui populi facultates confugiendum sit, & iis ad tempus tanquam propriis utendum; verum non quavis de causa, sed urgente ea necessitate qua salus publica periclitetur, idque primum convocatis nobilium populique principibus, & consentientibus. Deum in veteris testamenti libris populo Israëlitico malorum Regum & Tyrannorum mores, non proborum & sanctorum, descripsisse. Poëta magnam injuriam sanctissimo atque optimo Regi facere, qui apud eum voce tam nefaria & ad omnem improbitatem profligata uteretur. Qua oratione regiam in aliorum pecunias invadendi licentiam coercente tantum abest ut Rex offensus sit ut suum Cancellarium, ejus improbitate assentioneque animadversa, ne aspectu quidem dignatus sit, & oculis ad Castellanum aliosque qui astant con- versis, Castellani orationem mirifice comprobaverit, & quæ de malis atque improbis Regibus variè apud historicos scripta,

quæque de eorum officio apud philosophos & scriptores sacros explicata sunt, eloquentia incomparabili commemoraverit. Tantum ejus prudentiæ doctrinæque cum eximia probitate conjunctæ Rex tribuebat ut etiam contra sua commoda & jura differenti citra ullam animi offensionem crederet. Itaque cum de doctis hominibus loqueretur, dictitare solebat se permultis extra communem aliorum aleam positis doctis hominibus persæpe familiariter usum esse & delectatum, verum præter Castellanum neminem sibi ad eam diem visum cujus eruditionem omnem non intra biennium exhausisset. hunc veluti omnium artium quendam oceanum semper vivo gurgite redundantem ad se accedentem semper videri novum nec unquam antè auditum. eam esse ejus immortalis ingenij vim & doctrinæ fecunditatem ut nunquam in ulla disputatione hæsitare & titubare visus esset. Quæ tam florens ejus gratia cum quibusdam invidentiæ stimulo incitatis non multum arrideret, per mulierculas Regis benevolentia utentes eum apud Regem in suspensionem & odium trahere conati sunt, quasi de Rege & moribus aulicis sinistrè loqui solitus esset. De quo cum Rex ipse cum eo expostulasset, Regique respondisset satis

generosè se paratum esse tam impiam calumniam singulari certamine à se propulsare, si ab alio quam à liberis regiis aut ab iis qui de sanguine regio procreati essent profecta esset, Rex ipse vultu placido & ad humanitatem composito nihil opus esse ullo conflictu dixit, cum nihil unquam tale de eo sibi persuasisset. Atque ut ita se rem habere existimaret, eo ipso temporis articulo, ut in solo suo natalitio dignitate principe exornaretur, eum Episcopum Matisconensium designavit. Quo Regis iudicio atque patriæ amore adductus, cum episcopatus duos administrare nollet, Tutelensi statim se abdicavit, & pro eo abbatiam Altovillarensensem accepit.

XLIV. Tantum autem adulatoribus, calumniatoribus, atque ostentatoribus rerum miracula prolixè promittentibus infensus erat ut nullo eos loco ferret, sed statim verum opponendo confutaret, & elingues redderet. Biennio ferè ante mortem Regis, cum quidam & inter ceteros mulierculæ non obscura apud Regem gratia valentes Duci Aurelianorum, quem ab eo diligere videbant, impensius faverent, & cum assentandi studio, tum etiam suas opes illius potentia stabiliendi, multis illum laudibus ad cœlum efferrent, & per mathematicos genesi ejus diligenter inspecta &

explicata, gentium latè victorem futurum, Henricum verò Delphinum, qui hodie regnat, animo lento & sopito, infelici quodam syderum positu natum vix unquam quicquam Francorum Rege dignum gesturum pronuntiarent, improbam adulationem calumniámque non tulit; sed ad eas contracto vultu, advertente Rege conversus, posteaquam paucis quàm difficile esset astrologiam rectè perdiscere, multò etiam difficilius astra hominibus accommodare, & ex iisdem futura cuique prædicere differuisset, multa quoque alia addidisset de impudentia & vanitate mathematicorum, propter quæ eis fides adhibenda non esset, subiecit se olim à primis studiorum incunabulis eam iis rebus sub Turrello operam dedisse ut non facile cuiquam fatidicorum in hoc genere cessurus esset. Itaque & fallendi temporis & animum explendi curiosisque satisfaciendi causa ex iis principiis quæ periti mathematici constituunt expenso diligenter Regis liberorúmque ejus nativitatis momento, & ad astrorum cursum congressúmque accommodato, se utriusque ingenium & naturæ propensionem futurámque felicitatem ex arte delineasse, & se quidem Carolum, ut summa humanitate, ita animi magnitudine præditum, bellicosum, magno-

rum amicitia & opibus fultum, valde potentem futurum animadvertisse; at verò Henricum bellicis artibus aliisque virtutibus Principe dignis haudquaquam inferiorem, atque insuper suorum hostium latè victorem felicissimum regnaturum comperisse. Verùm cùm hæc omnis ratio fatidica, propter eas causas quas ab initio attigerat, admodum incerta, lubrica, & præceps esset, multò certius & satius esse de moribus & ingenio utriusque, quid utriusque accidere & obvenire posset, augurari. Quod cùm ad Henricum, qui hodie regnat, perlatum esset, incredibili ille lætitia affectus est; non quidem quòd se magnopere dilaudari cuperet, vir natura ab omni assentatione remotissimus; sed quòd inventus esset singulari vir integritate, qui non minùs constanter quàm liberè apud patrem, apud quem ne in suspensionem aut odium traheretur metuebat, pro veritate atque innocentia propugnaret. Quam ejus libertatem, ut à veritate profectam, Rex ipse Franciscus, ringentibus adulatoribus, boni consuluit, & se auribus æquis excipere præ se tulit. Ita quæ in speciem dura & regiis auribus aliena insolentiæque erant, vir non minùs disertus & prudens quàm justus & verus Regi facilè probabat, suaviæque & amœna reddebat.

XLV. Poïeto peculatus, repetundarum, variæque corruptelæ, & fordium reo, regio jussu in carcerem coniecto, interroganti Regi quidnam de ejus vinculis sentiret, gravioribus poënis, si quæ de eo passim jactabantur vera essent, dignissimum respondit; sed sibi valde dolere quod levioze de causa in eum manuum injectio decreta videretur, cum scelerata multa aliis temporibus carcere digniora patrafset. Ille enim, quia quod Rex fieri imperaverat, in alterius, cui favebat, gratiam literas alteri obfignare recusasset, comprehendi & vinciri jussus erat, Castellano tamen Rex, ut erat animo præfenti & acuto, ex tempore fatisfecit egregiè, Poïeto accidisse quod frequenter arborum fructibus solet, qui Euro Austróque violento exagitati vim in arbore sustinent, levi deinde Favonio flante sæpe ad terram decidua leguntur. Hac tanta apud Regem gratia eum identidem admonendo, docendo, ab ira revocando, pro bonis & innocentibus patrocinando, hoc consequebatur ne quid ille, ætate ingravescente, qua morosior & iracundior evaserat, asperius in quemquem aut acerbius statueret. Cum in hac schola ante annos octo Sophista famofus, Musis iratis natus, gloriæ popularis siti inexplibili præceps, Aristotele, Cicerone,

& Quintiliano petulanter & ignoranter vexatis, nullum finem in quemvis auctorem classicum debacchandi facturum videretur, priusquam præsentem literarum statum labefactasset & ad suam libidinem pervertisset, permulti doctrina & virtute conspicui homines audaciam tam prodigiosam indignissimè tulerunt. Cùmque de eo apud Regem ita conquesti essent ut ille, pro sua perpetua in literas & literarum professores benevolentia, hunc indignabundus ad remum damnatum triremibus addicere statueret, Regis animum faceti leporis suavitate emollitum ad mitiorem sententiam traduxit. Sophistam nugantem, & ineptè philosophantem, ab humanissimo Rege nullo capitali supplicio puniendum esse. Verùm cum doctis hominibus coram gravibus disceptatoribus in disputationis certamen commissum, argumentis convincendum & ratione aliqua leviori ad sanitatem reducendum. Quorum sententia cùm illum Rex inscitiae, impudentiae, & temeritatis damnatum, silentiisque poena multatum vidisset, facilè acquievit, neque acerbius quicquam in eum statuit.

XLVI. Quoties de magnis viris sua virtute satis notis, qui cedentes inimicorum calumniae, aula relictæ, in suas ædes

se contulerant, sermo incideret, bene de iis loqui, eorum prudentiam, animi magnitudinem, in pace bene constituendæ reipublicæ peritiam summam, in bello etiam auctoritatem & felicitatem, quanta modestia poterat, prædicare non desinebat, & ne alieniore ab iis animo Rex esset efficiebat. Itaque tantam ejus apud patrem gratiam tantum abest ut indignè tulerit Henricus tum Delphinus, cui temporum illorum status non satis arridere credebatur, ut quemadmodum plures Nestoras ad potiundum Troja Agamemnon, sic ille ad salutaria Regis auribus instillanda Castellani permultos similes Regi adesse sæpe optaverit. Quo die, mortuo Cardinale Venatore magno Franciæ Eleemosynario, in ejus locum Cardinalis Medonensis apud D. Menehildis fanum designatus est, accidit ut è pago propinquo Castellanus uno comite per eam viam ad Regis prandium se conferret per quam cum sua cohorte Henricus à matutina Regis salutatione se rus referebat: qui ubi Castellanium aspexit, relictis comitibus, in diversam viæ partem se transtulit, & , eo appellato, novum quendam Eleemosynarium creatum esse nuntiavit; sed si dicendæ sententiæ in eo senatu sibi locus datus esset, non alium quàm Castellanium futurum fuisse. Cui ubi

tribus verbis Castellanus pro benigna in se voluntate & iudicio gratias egisset, seque nihil tale ambire dixisset, ad suos ille se recepit. Tantum in eo virtutis prudentiæque præsumpta opinio valebat ut diversæ factionis hominibus æquè carus & admirabilis esset.

XLVII. Et quamquam ex eo hominum consilio non erat qui de bello & pace magnisque rebus ad regnum constitutum pertinentibus deliberant & disceptant, de iis tamen à Rege frequenter sententiam privatim rogatus, non minùs sapienter quam liberè respondebat. Paucis ante mortem Regis mensibus, cum aliquot Cæsarianorum signis cum Alberto Brandeburgensi præfecto à Saxonum Duce interceptis Rex victoriam amplificaret & propemodum eò inclinare videretur ut inita cum Germanis quibusdam societate, Cæsaris hostem se profiteretur, rogatus quid de his censeret, primò eam victoriam ut exigua & levem extenuare cœpit veluti inescantis fortunæ illecebram, mox Cæsare irritato, pestem & perniciem Saxonix Duci allaruram. Quod attineret ad societatem coeundam cum quibusdam Germanix Principibus, non facilè Regem eò animum advertere debere; cum ipsi inter se parum concordēs, & idcirco in-

firmi, præstare quod pollicerentur non possent. Deinde quòd sua commoda sequentes, quæ Cæsar majoris hostis ulciscendi cupiditate illis faciliè concedit, non solum societatibus initis renuntiare, sed etiam Cæsari conciliati se communes hostes Francorum illius auspiciis profiteri soliti sunt. Si totam belli molem à Germanis in Galliam avertere Rex vellet, eam belli gerendi cum Germanis societatem coiret.

XLVIII. His vocibus sæpe incitatum Regis animum retardabat & ad maiorem de rebus deliberationem suscipiendam adducebat. Verùm, ut jam diximus, de iis rebus quæ fori sui non erant, verbum nunquam ullum nisi à Rege privatim interrogatus & ferè coactus faciebat. Pro rebus verò ad religionem pertinentibus, pro pauperibus, innocentibus, afflictis, pro literis, pro scholarum publicarum privilegiis & immunitatibus, nihil non ultro ferè apud Regem suscipiebat & impetrabat. Itaque cum urgente bello gravia tributa aliàque onera imperarentur, ubi eo ipso interprete ad Regem accesseramus quicunque literas profitebamur, horum expertes & immunes votorumque omnium compotes revertebamur.

XLIX. Et quamquam contra novarum sectarum invulgatores auctoritatem

ecclesiasticam & quam appellant hierarchiam sacrosanctam tueri vellet, nunquam tamen quisquam iniquis Pontificum Romanorum postulatis acerbius dicto scriptove restitit, nemo clavium potestatem arctius circumscripsit, & qua proportionem cum Episcopis ceterisque Ecclesiae membris caput esset, subtilius definivit, quod non parvum illi odium aliquando apud summum Pontificem conflavit.

L. Idem illi quoque apud Theologos Parisienses propter Robertum Stephanum accidit, cum illum regio stipendio sua commendatione auctoratum contra illorum accusationem aliquando defendisset. Quem etsi ut vero crimine Lutheranae sectae, ita suspitione carere non arbitrabatur, quia tamen nunquam fore putabat ut aperte Lutheranismum profiteretur, propter singularem artis typographicae industriam, qua ceteris omnibus praestare credebatur, cum eo moderatius agendum esse judicabat. Ante omnia probare non poterat quod Theologi libros sacros ab illo typis excusos, scholiis quibusdam, ut aiebat, illustratos, atque indicibus locupletatos, damnarent, & pro haeretis rejicerent, locis non indicatis è quibus id colligi posset, neque ulla ratione reddita cur ita judicarent, quodque linguarum impe-

ritia

ritia cū vocabula in alium sensum quā ferret veritas torquerent, hæresim falsò subesse nonnunquam dictarent. Valde enim insolens esse putabat tam gravem sententiam ferre de libris quamplurima recta & sana complectentibus, locis non notatis aut ratione reddita cur ita statuerent. Quam ad rem stabiliendam cū ex ipsorum ordine vir sanè probatæ & laudatæ vitæ adduxisset illud è divo Paulo, *Modicum fermenti totam massam corrumpit*, in frequenti procerum aulæ regię confessu id non satis aptè eò adduci docuit. ad hominum enim mores & convictum esse referendum, ad libros autem nequaquam. Non enim ut pravus homo, quasi vitiosa pecus, facilè corrumpit & depravat eos cum quibus vivit, ita sententia perversa in libris reliquas pias & sanas labefactat: paucula errata compluribus eruditè & sanctè dictis compensata obeliscis transfixa (quod in veterum orthodoxorum libris factitatum legimus) caveri posse & cum delectu legi, ut alia permulta pia & religiosa maneant. Præterea liberalis, modesti, & docere non perdere cupientis videri, cur quidquam improbetur, rationem reddere. Postremò intemperanter esse abutentium otio & literis ex linguarum ignorantia præclaras utriusque instrumenti sententias à vero

sensu in pravum detorquere malle quam navata linguis ediscendis aliqua opera statim in iisdem collineare & scopum attingere. Itaque auctore Rege faciendum esse statuebat ut quaecunque pravæ doctrinæ affinia aut erronea in his libris à Theologis judicarentur in unum collecta cum eorundem animadversionibus & typis informarentur & ad librorum calcem adjungerentur. Quæ cum aliquando liberè & per alios Theologis significasset, & coram ipse eorum delegatis dixisset, suspicionem vitare non potuit quin aliqua ex parte cum hæreticis sentire crederetur.

L I. Quam suspicionem multò etiam magis auxisset si quod se facturum Rege Boloniam obsidente receperat, aliquando præstitisset; nempe ut in religione communicatis inter Germanos Gallósque amicè & benevolè capitibus controversis, ratio aliqua concordiae iniretur. Ad Reges enim Galliae & Britanniae Legati Principum Germaniae cum venissent, Boloniae restitutionem & utriusque Regis conciliationem promittentes, & à Castellano contendissent ut per Regem suis aliquot selectis liceret cum totidem doctis juxta & piis in Gallia viris concordiae amantibus de rebus omnibus, in quibus à nobis dissentirent, conferre & communicare, ut demum

agnitis utrinque vitiis & erroribus, idem & unus optimus Ecclesiæ status constitui posset, non id quidem ille renuerat, imò se lubens ad Regem relaturum rem totam & illi probaturum promiserat, quando id cuius causa venerant perfecissent, hoc est, Boloniam Francis ereptam reddi curassent, & Reges conciliassent. Quod cum illi præstare nequivissent, & re infecta domum rediissent, hanc quoque communicationem intermiserunt.

LII. Verum cum Cæsar paucis post interjectis mensibus Regem urgeret ut in Concilio universali, quò hæresum semina omnia tolli possent, sibi adesset, & pro Rege Consiliarij ejus principes id jam Cæsari promisissent, Regem monuit Castellanus, qui se hujus legationis principem futurum intelligebat, videret quid susciperet, rem non esse levis momenti, & cuius exitus contemnendus esset. negotium fore primum cum hominibus jam per annos quinque & viginti in literis sacris exercitissimis & in sua sententia ita obfirmatis ut vix ulla ratione ab ea deduci unquam posse viderentur, præsertim si à Theologis ingenia sua magis acuminibus quæstionum aculeatarum quàm eruendo germano Scripturæ sacre sensu excolere solitis oppugnarentur. alias adhibendas esse machi-

na ut de his victoria reportari posset. antiquitatis & utriusque Ecclesiæ rituum, initiorum, progressuumque, necnon exacta linguarum cognitione instructos esse oportere qui cum his in certaminis hujus campum descensuri essent. modestos & æquos potius quam spinosos, litigiosos, & pertinaces deligendos esse; quorum justum numerum reperire non ita proclive esset. Denique in Concilio & Pontificem & Cæsarem sua fortasse potius quam Christi commoda procuraturos & multi ipsi Regi adempturos quorum hodie jure quodam suo potestatem habere profiteretur; quæ retinere & tueri, cum eò descensum esset, neque integrum fore, neque se, quique Regis jussu eo essent profecturi, animi conscientia victos fortasse defensuros esse. Eam ob rem videri sibi consultissimum ut prius quam in hanc arenam descenderetur, docti, pii, & pacis amantes justo numero certum in locum convocarentur, de hisque rebus inter se disceptatores sederent, aliquidque uno consensu statuerent, quo qui ad publicum Concilium mitterentur instructi & armati retundere adversariorum tela & quæ consentanea judicarentur tueri & retinere possent. Itaque regio jussu cum Theologis justo numero delectis doctisque aliquot

Græcè & Hebraicè viris Meloduni congressus, cum quæcunque extant tum à Græcis tum à Latinis auctoribus de sacris rebus scripta evolvenda diligenter singulis singula attribuisset, & Ecclesiæ primitivæ veterumque annalium memoria replicata rerum omnium controversarum veritatem è fontibus ipsis eruisset, quid de his statuendum, sequendum, & omnibus Christianis persuadendum, contraque hæreticos pro Ecclesia defendendum esset summis quibusdam capitibus, quibus eo in confesso omnes subscripserant, comprehendisset, omnia ad Regem retulit, & ut cum iis qui secum ad Concilium, quod indictum iri brevi videbatur, ituri essent communicarentur persuasit. Magni enim ad incundam, quam jampridem in Ecclesia quærimus, concordiam & ad id cujus postea pœnitere non posset semel statuendum referre putabat ut rebus controversis domi diligenter discussis & disceptatis, à certis ejusdem nationis hominibus eadem sentientibus in publicum Christianorum omnium velut theatrum prodiretur.

LIII. Earum rerum hodie in Ecclesia controversarum, post varias in omnes partes in illo conventu disputationes, una & certa omnium qui aderant manu subscripta uno & quadraginta capitibus compre-

hensa sententia eleganter perspicuè & breviter ab eo literis mandata est. Cujus summa hæc capita sunt.

- I. *Quid Ecclesia.*
- II. *Quæ nunc vera Ecclesia.*
- III. *Eadem de re catholica sententia.*
- IV. *Vera Ecclesiæ potestas.*
- V. *De ministrorum potestate.*
- VI. *De antiquorum auctoritate & Conciliorum.*
- VII. *De culpa originali.*
- VIII. *De peccato originis catholica sententia.*
- IX. *De justificatione.*
- X. *De justificatione catholica sententia.*
- XI. *De justificatione in baptismo.*
- XII. *De intelligentia fidei apud Paulum.*
- XIII. *Ordo præparationis ad justificationem.*
- XIV. *Quantum sit fidendum in hærenti justitiæ.*
- XV. *Iustificatione possit esse absque præparatione.*
- XVI. *Quando quis debeat se credere justificatum.*
- XVII. *De operibus caritatis.*
- XVIII. *Ea de re catholica sententia.*
- XIX. *De sacramento baptismi.*

- XX. *De sacramento confirmationis.*
- XXI. *De sacramento pœnitentiæ.*
- XXII. *Confessionis emolumenta.*
- XXIII. *De satisfactionis fructu.*
- XXIV. *De purgatorio.*
- XXV. *De jejniis.*
- XXVI. *De sacramento eucharistiæ.*
- XXVII. *De communicatione utriusque speciei.*
- XXVIII. *De privata Missa.*
- XXIX. *Quæ in Missa privata aguntur.*
- XXX. *Fructus Missæ ad quos pertineat.*
- XXXI. *De veneratione sanctorum.*
- XXXII. *De invocatione sanctorum.*
- XXXIII. *De reliquiis sanctorum.*
- XXXIV. *De imaginibus.*
- XXXV. *De sacramento ordinis.*
- XXXVI. *De cœlibatu sacerdotum.*
- XXXVII. *De primario Petri & successorum loco.*
- XXXVIII. *De indulgentiis.*
- XXXIX. *De sacramento matrimonij.*
- XL. *De extremæ unctionis sacramento.*
- XLI. *Conclusio totius disputationis.*

LIV. Quod cùm summus Pontifex parum approbaret, ut qui sedi apostolicæ & Concilio universali ejusmodi congressibus præjudicari arbitraretur, eaque de re cum Rege expostulasset, Pontifici regio nomine gravi oratione & luculenta respon-

dit, probavitque non modò id publicæ Ecclesiæ & Concilij dignitati non obfuturum esse, verùm etiam ad controversiam tantam tamque longè & latè nimis odiosè grassatam aliquo fine circumscribendam aut decidendam prorsùs necessarium. Quid enim boni ab eo hominum è diversis gentibus conventu sperandum esset qui & de rebus de quibus ageretur parum inter se fortasse convenirent & velut tyrones inexercitati in arenam cum iis hominibus descenderent qui jam tot annos continuos veterani in eam causam incumberent, & quod semel sibi persuassissent, ut claudus pilam, velut mordicus semper retenturi essent. Huc addebat quòd quamquam non omnia à doctrina defendendæ Ecclesiæ præsidia petenda essent, sed à præpotenti Deo & ejus sancto Spiritu, à quo in evangelio monemur ne solliciti simus quid Regibus & præsidibus respondeamus cum ante eorum tribunal sistemur, eam tamen esse nostræ vitæ foeditatem, eam bonorum morum & veteris disciplinæ dissolutionem, ut nisi antequam in publicæ disputationis solum & pulverem prodiremus, non minùs de repurgandis inquinatæ vitæ sordibus quàm de doctrinæ præsidiis accersendis inter nos consilium iniremus, frustra divini numinis auxilium expectaremus.

L V. Pari & prudentia & eloquentia primū Pontifici & postea ejus nomine in postremo Concilio Tridenti indicto præsidentibus pro Rege & Clero Francico magna cum libertate respondit, redditis causis cur ad illud factiosorum quorundam conspiratione non legitimè nec in Spiritu sancto convocatum Franciæ Episcopi non mitterentur, cur etiam per eosdem, priusquam eò accederent, per singulas diœceses diligenti inquisitione sex mensium spatio facta, quæ in Ecclesia Gallica animadversione & correctione digna essent Rex cognoscenda & ad nationis Francicæ conventum, priusquam ad universalem omnium Christianorum accederetur, referenda esse statueret, Quod cum acerbius & superbius quàm Dei Vicario dignum esset accusasse Pontifex & de Episcopis non satis summum in terris Dei Vicarium agnoscantibus & reverentibus conquestus esse videretur, ea dicendi vi & libertate illi respondit uti postea moderatiorem se aliquanto & humaniorem exhiberet. Cujus responsionis præcipua hæc capita fuerunt, magis illum ignorare quo loco Episcopos habere deberet quàm hos quantum illi deferri & tribui oporteret. Romanum enim Pontificem Episcoporum principem ita se debere profiteri ut non ordine, sed jurif-

dictione, eaque quæ fori, ut loquuntur, externi sit, superiorem eis intelligeret. Apostolis enim, in quorum locum Episcopi successissent, ex æquo dictum esse à Christo: *Accipite Spiritum sanctum. Quorum remiseritis peccata, remittentur eis; & quorum retinueritis, retenta erunt.* Item alibi: *Ite, evangelium docete omnem creaturam. & dedit eis potestatem spirituum immundorum, ut eos ejicerent, & morbos eorum curarent.* Et quamvis Petri principatus in evangelio non obscure significatus videatur, his præsertim quæ scripta sunt Matthæi xvi. *Tibi dabo claves regni cælorum &c.* & Ioannis xxi. *Pasce oves meas*, Petrum tamen inter ceteros nec interpellandi muneris commissi nec impediendi aut jus ullum habuisse aut exercuisse videri, quin etiam ita se principem gessisse Ecclesiæ ut inter ceteros in Ecclesiæ Concilio nihil solus aut præter ceteros definiret, expostulanti etiam Ecclesiæ de Cornelio comitibusque baptizatis responderet, atque ab Apostolo Paulo increpari, coargui, & jus idem vendicari pateretur. Ergo Romani Pontifices, Petri successores, quibus etiam Episcopi ad majus unitæ Ecclesiæ robur dignitatēque & concordiam, Christi, qui ovilis Christiani pastor unicus & summus est, typo, principatum lubenter detulerunt, ceterorum

Episcoporum munera, dignitatem, auctoritatēque administrationis non impedire aut infirmare debere, verū ita se Ecclesiæ principes arbitrari ut legem Dei & verbum Domini nostri Iesu Christi, cum quo etiam universæ Ecclesiæ legitimæque Concilij summum religionis & fidei & morum iudicium esse debet, supra se esse cognoscant. Nam si verissimè à summis philosophis dictum est de legibus humanis sua sponte interituris, magistratum ceteris, leges etiam magistratibus imperare debere, quid de his censendum esse quæ à Deo hominibus traditæ essent & ea conditione acceptæ ut cū cœlum & terra elementaque omnia interitura essent, hæ tamen futuræ essent sempiternæ? Itaque supra legitimum Concilium & iustissimum conventum, cui se Dominus noster Iesus Christus pollicitus esset adfuturum, non modò Pontificem Romanum, sed ne angelos quidem esse iudicari. A quo Concilio quicquid uspiam hæreret in Ecclesia vitij emendari, corrigi, castigari, corripi necessarium esset, necnon singulis quibusque partibus & simul universo Ecclesiæ corpori prospici deberet, neque quæ in illo cœtu decreta essent ulla ratione solvere licere summo Pontifici, nisi de Concilij, id est, ipsius Ecclesiæ sententia. Insolenter

92 VITA PETRI CASTELLANI.

ergo admodum & ignoranter summum Pontificem facere, qui hos officio suo legitime fungentes accusaret; indignè verò, ne dicam impiè, qui omni sublato delectu & discrimine indoctos, sceleratos, nec prorsus idoneos, legibus solveret, contra sacrosancta Conciliorum decreta sacris initiaret, Ecclesiis præficeret, invitisque iisdem obtruderet, & veterem Ecclesiæ disciplinam labefactaret. Petrum ejusque successores sic à Christo principatum in Ecclesia accepisse ut reliquis Episcopis sollicitudinis & laboris sibi attributi partem obeundam relinquerent; quibus omnibus ita ea divina potestas non in everfionem, sed in ædificationem, concessa esset ut quemadmodum omnes qui ea abuterentur summus ipse Pontifex censuræ spiritualis imperio sacris arcere & diris devovere posset, ita ab iis Concilio legitimo, cui subesset, coactis, si in Christi sponsa Ecclesia ipse præpostere versaretur, & hæreseon fœdorumque abusuum prodigiis tanquam incestis & adulteriis eam contaminaret, coargui, castigari, sua etiam de sede deijci, & pontificatus honore abdicari posset & deberet. Quæ capitis ad cor, jecur, & reliqua vitalia humani corporis membra proportio esset, eandem suam ad Episcopos omnes esse cognosceret; à capite sen-

tiendi, movendi, sapiendique initium & principatum esse; à corde verò vitalem vim, ut à jecore nutriendi, existere, ab iis & aliis partibus capiti regeri & refundi, sine quo consistere & principem dignitatem obtinere non possit. Idem de se summus Pontifex nisi intelligeret, exitiosum & perniciosum ejus pontificatum Ecclesiæ fore. Privatas autem doctorum & piorum hominum coitiones in singulis nationibus & diligentes de vita & moribus & doctrina populi sibi commissi per singulas dioceses cognitiones inquisitionesque ante Concilij universalis, ad quod omnia referri oporteret, celebrationem non solum expetendas, verum etiam, ut maturo judicio depravata corrigi & emendari possent, ut necessarias flagitandas esse. Non esse porro alienum & abhorrens ab officio & veteri more Regum, quorum est Ecclesiæ majestatem sanctitatemque tueri, ubi cessantes & inofficiosos Pontifices Episcoposque vident, illos sui officij commonere, & ad Ecclesiæ labefactæ instaurationem hortari atque etiam renitentes & officium detrectantes cogere.

LVI. Quam dicendi gravitatem & libertatem tantum abest ut assentandi & ad gratiam loquendi studio usurparet ut eadem, ubi res postulabat, erga Regem ip-

sum non minùs uteretur. Nam cùm ei
ejus legationis Principi destinato quam
ad Concilium quod futurum credebatur
Rex Franciscus mittere statuerat, ipse sua
jura, privilegia, Regùmque Franciæ præ-
rogativas in Ecclesiis, quas factas tectas
sibi servari cupiebat, commendaret, inge-
nuè respondit suam se vitam & fortunas &
omnia quæ Regi accepta ferret libenter
cessurum & resignaturum esse, animi au-
tem sui examen & conscientiæ intimæ ju-
diciū ultimamque in constituenda reli-
gione sententiam Deo & ejus Spiritui san-
cto servaturum. Quod responsum etsi præ-
ter spem accidit Regi, tam æquo tamen
animo homo sapiens & æquus tulit ut pro-
lixè dilaudarit & ad constantiam in sancta
sententia retinendam hortatus sit. Memi-
ni itidem cùm ante annos septem, urgen-
tibus à Cæsare & Britannia Rege bellis,
exhausto ærario, novarum rerum & Regi
placendi cupidi quidam ei auctores essent
ut iis omnibus qui in suo regno certam pe-
cuniam sibi pensitarent, à Pontifice jeju-
nij quadragenarij tempore potestatem ves-
cendi carnibus impetraret, iis omnibus
animo præsentī tanquam parum consenta-
nea locutis restitisse, & præterquam quòd
talī veteris disciplinæ mutatio pecuniæ
causa suscepta sordida videretur, Regi di-

xisse frustra id à Pontifice contendì, per quem sine Concilio ejus decreti auctore relaxari & concedi non posset.

L VII. Magna sunt quæ adhuc commemoravimus; sed quæ si conferantur cum ultimis officiis quibus in morte Regem Franciscum persecutus est, levia videri queant. Quem ut ancipiti morbo correptum vidit, de quo non satis prospera medici pronuntiarent, & vis ipsa morbi semper magis atque magis ingravescens promitteret, ad divinam opem misericordiâque implorandam ita convertit, ita noctes & dies lectulo ejus affixus sacrarum rerum mysteria explicando consolatus est, ut ad obeundum mortis vadimonium, velut ad suave balneum lautumve convivium, alacrem lætúmque & morbi atrocissimi velut sensu vacuum reddiderit. Quanto verborum torrente & sententiarum gravitate ad poenitentiam noxiarum in vita contractarum & animi accersendum medicum, à quo, cum eas ritu Christiano confessus esset, expiaretur, eum incitavit? Qua orationis suavitate simul & ubertate primum ad salutiferæ eucharistiæ, deinde ad sacræ perunctionis summæ obeunda sacramenta illum veluti divinitus admota face incensum deduxit? Quanta porro verborum tum dignitate tum copia Christianæ justi-

ficationis fiduciam in sacratissima Iesu Christi cruce inque sanctissimo ejus pro nobis expiandis & Deo conciliandis in ara crucis effuso sanguine collocandam esse illi persuasit? Quibus divinæ sapientiæ oraculis veluti satellitibus invictis munitum, & hostibus fidei nostræ impenetrabilem redditum, adeo felicitatis in cœlo piis animis destinatæ cupientem reddidit ut, spre- tis tanti regni opibus, mortisq̃ue terrori- bus omnibus conculcatis, summis à Deo precibus contenderet sibi ut bona ejus ve- nia ex hac statione, in qua ab ipso locatus esset, decedere, ex hac inquam misera vi- ta ad illam cœlestem labis omnis & terre- næ contagionis expertem emigrare conce- deret. Extant orationes duæ funebres non minùs disertæ quàm veræ post Regis mor- tem ab eo pronuntiatae & editæ; ex qui- bus quàm piè, sanctè, & Christianè ille suo fato functus sit, quivis cognoscere po- test. Quam ultimam Regis in bene mo- riendo felicitatem, quæ omnibus in exem- plum statui debet, ut primùm Dei bene- ficentiæ omnium bonorum auctori luben- tes tribuimus, ita proximè Castellano mo- nitori Dei certissimo instrumento regiam bonitatem ad salutaria flectere solito ac- ceptam ferre debemus.

LVIII. Mortuum Regem duobus mensibus,

mensibus, donec humaretur, communem patriæ parentem sine simulatione ereptum professus eluxit. Quo toto tempore apparatu regio exequias celebrari, piis precibus per religiosos homines ejus animum Deo commendari, eleemosynisque in pauperes erogandis Deum illi propitium & placatum reddendum curavit. Atque cum permulti veteres Regis clientes, velut instante hyeme hirundines, avolarent, novi Regis gratiam aucuparentur, eos qui erant apud Regem prima auctoritate prehensarent, favorem novis rationibus captarent, ipse quiescere, silentium tenere, neminem ambire, in nullius familiaritatem & gratiam se insinuare, nulla alia re quam parentalibus & justis mortuo persolvendis occupatus esse, in squalore & luctu funeri perpetuò adesse; ubi illi rite parentatum esset, apertè præ se ferre se aula relicta ad ea sacerdotia quæ sibi commissa essent administranda profecturum. Quod consilium cum non probarent ejus amici, quòd Margaretam Regis filiam lectissimam virginem mœrore atque angoribus confectam, lamentis & lachrymis deformatam, deferri posse non putarent, quòd Henrico Regi non minùs gratum eum quàm patri mortuo fuisset dicerent, quòd nondum satis ampla nec se digna, quæ certò spe-

rare debebat, & sibi & amicis consecutus esset, sic iis respondebat, à se parum auxiliij ad dolorem aliorum levandum expectandum esse qui ipse dolore opprimeretur; quod tamen posset, tota vita Margaretæ omnia humanis majora promeritæ per literas, cùm abesset, & coram, si quando in suo episcopatu officio functus illi adesse posset, præstaturum. Regis verò de se iudicium & propensam voluntatem non aspernari, sed ætates & studia disparia cùm essent, admoneri ut cum annis mentem mutaret, maturè receptui caneret, ad gregem sibi commissum evangelij pabulo reficiendum tandem aliquando animum adjiceret, se autem plura consecutum esse quàm unquam optarit aut sperarit, iis facile contentum esse quæ jam haberet. amplas opes animi æquitate, non magnitudine earum aut numero, definiendas esse, non defuturum quoque unde amicis & de se bene meritis de suo consulere posset.

L I X. Itaque ea mente in aulam profectus ut Regis, Reginae, & Margaretæ sororis regiae bona cum venia Matisconem ad obeunda digna Pontifice munia se reciperet, hujus lachrymis, Reginae precibus, & Regis imperio victus se fluctibus aulicis ad tempus, ut aiebat, resorberi passus est. Quod quidem alienum jam ætate & officio

eius qui Episcopus esset, ut meritò à bonis viris & religionis amantibus improbari potuisset, si voto, ambitione, aut suo iudicio commisisset, ita quod unus ferè è tanto illustrium hominum numero, quibus Francisci Regis aula florebat, relictus sit qui virtutis doctrinaeque singularis nomine eundem dignitatis, auctoritatis, & gratiae locum apud novum Regem retineret, quem & ejus imperio relinquere, cum maximè cuperet, vetaretur, non ad obscuram ejus gloriam pertinet. Et primùm quidem cum eum Rex Delphino filio primogenito literis instituendo præficere vellet, cum eam provinciam à suis rationibus, ut aiebat, valde alienam per amicos enixè deprecatus esset, & Petro Danesio, viro virtute & doctrina eximia prædito, eam mandari curasset, ut quomodo Francisco vivo consuevisset, aulam sequeretur, à Rege jussus est.

L X. Accidit postea paucis mensibus ut è vivis excedente antistite Constantiensi, magno Franciæ Eleemosynario, in ejus locum, quo jam olim Rex eum dignissimum pronuntiaverat, ejusdem constanti iudicio & jussu substitueretur; quem cum detrectaret, quòd alienum homine literarum studio, quarum studia deferere nollet, id munus esse dictitaret, præclusis omni-

bus excusationibus obire à Rege iussus est. Quem honorem ubi sibi gerendum esse necessario vidit, sic ad eum pro dignitate gerendum se comparavit ut statim, veluti signo elato, omnes homines ad bene sperandum excitaverit. In primis ut quæ sui muneris essent cognosceret, archiva & chartophylacia, in quibus acta publica & vetustatis monimenta in Curia Parisiensi adservantur, diligenter excuti curavit. Quibus non contentus, sacris ceremoniis præfectos, Curia Præfides, regios in eadem procuratores & patronos, tum etiam rationum regiarum auditores & magistros in consilium adhibuit. Ex quibus cum didicisset quæ sui essent officij, quæ sibi sacerdotia regio nomine conferenda essent, quarum rerum procuratio ad se pertineret, ea diligentia, fide, continentia, & disciplinæ domesticæ severitate omnia administravit ut qui honos antè eorum negligentia & secordia quibus mandatus esset penè obsolevisset & jacuisset, jam illustris explendescere & suo nitori lucique restitutus esse videretur.

LXI. Est enim is honoris gradus omnium ecclesiasticorum in Gallia facile princeps; quo qui donatus est, Regi è somno excitato inter primos salutatores adesse solet, & de eo cognoscere quo in

VITA PETRI CASTELLANI. 101

loco & tempore rem sacram peragi velit. Aulæ totius regiæ unicus Episcopus est. Quocunque in loco per totum regnum Rex versetur, ab eo sacramenta petere solet. Sacello Regis ordinando, cantoribus ejusdem & sacerdotibus omnibus aulam sequentibus præest. Dispensatio regiæ in pauperes beneficentiæ & pauperum omnium curatio ejus unius propria est. Ad ejus etiam curam pertinet per universum regnum iis omnibus pauperum peregrinorum domiciliis quæ tum ptochodochia tum xenodochia appellant, atque etiam iis quæ lepra infectis olim à Regibus attributa sunt, administratores idoneos præficere, præposteros & inutiles loco movere. Quæ si etiam ab aliis quàm Regibus condita primùm, in eundem finem & censu dotata sunt, & præter conditorum & institutorum mentem contraque æquum & bonum quid in iis geratur, ejusdem est omnem animadversionem ad se revocare, numerum leproforum aut aliorum miserrum explere, ad referendas rationes omne procuratorum & administratorum genus cogere, corruptè, infideliter, aut socorditer in suo munere versatos exigere, alióscue in eorum locum subrogare, omnia quoque sacerdotia quæ regiæ potestatis sunt, quæ plurima sunt, præter episcopa-

tus & abbatias, donare & conferre. Ad
 ejus quoque officium pertinet primo quo-
 que Regis in oppida ingressu maleficos
 carceribus inclusos, regia venia eis con-
 cessa, laxare & liberos impune emittere.
 Quæ omnia, cùm superioribus tempori-
 bus ad questum conferri solita essent, aut
 valde segniter administrarentur, ad eam
 diligentiam severitatemque revocavit ut
 nullum leproforum pauperumque valetu-
 dinarium esset, in quod ipse ingressus, quo
 cibo potuque & quibus horis miseri refi-
 cerentur, quibus pharmacis & medica-
 mentis curarentur, non accuratè explo-
 raret. Ipse ad pharmacorum officinas &
 cellas vinarias culinásque accedere, non
 oculis solùm, sed palato & lingua singula
 cujusmodi essent experiri, beneficiarios
 ipsos & admissos valetudinarios cum ma-
 gistris & administratoribus committere,
 quantus esset cujusque loci redditus cognos-
 cere, querimonias, expurgationes, accu-
 sationesque & defensiones audire, concor-
 diamque inter dissidentes demum aut far-
 cire, aut per quos pertinaces, odiosos, &
 intractabiles stare videbat quominus ea
 sarciretur, relegare & tollere. Eorum lo-
 corum qui piis usibus destinati essent admi-
 nistratorem nullum creare nisi loci unius-
 cujusque indigenam ibidem larem & fun-

Ad
o-
os
n-
re.
ri-
ut
m
ut
u-
io
fi-
a-
o-
&
on
la
os
a-
e,
of-
u-
r-
r-
&
ea
o-
ui-
f-
a-
dum habentem, qui vicinorum bonorum virorum justo testimonio probatus & commendatus ad rationes referendas sponforibus datis se obstringeret, quique pro administrationis præmio portionem fructuum nullam sibi indipiscens, caritatis Christianæ affectu eò aspiraret. Ita enim statuebat, neminem ibi officio suo functurum, aut qui in loco procul diffito ageret, aut ex ea re lucrum quæreret. A cujus cupiditate ut etiam longiùs administratores abduceret, néve temporis progressu bona intervertere & sibi vindicare possent, non eos in totam vitam, sed in triennium duntaxat, rerum administrationi præficere meditabatur. Cúmque multis in locis patronorum magistrorúmque tum incuria tum avaritia ædificia collapsa rimis fatiscencia & ruinam minantia, tum etiam possessionum censuúmve maiorem partem interversam & jam privati juris multorum factam esse cognosceret, ex edicto regio multa capita ad hanc rem pertinentia complectente cognitores & recuperatores dedit, qui omnia piis locis adempta & privati attributa vindicarent, & iis locis quibus erant detracta redinfererent, quæve damna administrantium fraude quæque loca sensissent, de eorum, aut, si mortui essent, de heredum bonis æstimarent, &

parietinis instaurandis censuive augendo quod æstimatum esset attribuerent. Et quoniam à primis plerisque eorum piorum locorum conditoribus certa clausula expressum & cautum erat ut certis è locis aut lepra infecti valetudinarij aut alioqui pauperes peregrini ad eorum bona perfruenda vocarentur, qua ratione fiebat ut multa propter maiorem aëris salubritatem aut regionis fertilitatem miseris vacua essent, alia non pauca aëre caliginoso & corrupto solique sterilitate aliter affecta inopes quibus redundarent alere & sustentare non possent, hanc certam circumscriptionem eodem edicto regio antiquari atque abrogari curavit; perfecitque ut si intra eos limites, quibus quæque loca à primis conditoribus erant circumscripta, non reperirentur, horum subsidiorum egentes & leprosi è locis vicinioribus accerferentur & numerum cuique loco pro censuum modo constitutum, donec è locis definitis alij offerrentur, explerent. Quod si ne hac quidem ratione numerus expleretur, non quidem ut proventus ad administratores pervenirent, sed & vicariorum suorum, quos ubivis locorum creaverat, iudicio atque arbitrato in alios usus pios erogarentur. Atque etiam quod eadem vel administratorum vel patronorum rapacitate &

negligentia censibus ferè omnibus immi-
nutis, interceptis, & averfis per singulos
pagos usu venerat ut singuli suis leprosis
tuguriolum temporarium extruerent, quod
unà cum mortuo concremarent, permiffa
interim hac labe pollutis ostiatim emendi-
candi potestate, ea consuetudine abroga-
ta, quod & idem edictum complecteba-
tur, perfecit ut magno aliorum bono, quos
contagione corrumpebant, & supervaca-
neo sumptu gravabant, intra publicas
ædes, quas valetudinariorum administra-
tores refecissent, retraherentur, & prohi-
bita ostiatim mendicandi effreni licentia,
eorum redivitibus alerentur.

LXII. Regia autem omnia beneficia
& sacerdotia possessoribus vacua sic distri-
buebat ut ad clientes ejus & ministros nul-
lum omnino perveniret. Quæ si liberæ
conditionis jurisque essent, iis duntaxat
qui regiis sacris erant addicti, sin autem re-
ferendis rationibus obnoxia, & pauperum
usibus attributa, nemini in gratiam cujus-
quam, quantumvis à potentibus & princi-
pibus commendato, sed iis duntaxat quos
delineavimus, conferebat. Ita velut Vlyf-
ses quidam Homericus adversus gratiam
atque omnem alium animi affectum aures
obturaverat. Quo brevi factum est ut cum
permulti sua vulnera tangi & plagas cica-

trice obductas refricari atque gratiæ & flagitationibus omnia apud eum septa animadverterent, invidia atque odio stimulante ei apertè obrectatores, clam inimici existerent. De quo cùm à me frequenter admoneretur, eam esse naturam virtutis & officij dicebat ut in disciplinæ veteris labefactione magna, principio præclara facta ingrata & odiosa essent; fore aliquando, rebus in meliorem aliquem gradum repositis, ut ab hominibus probarentur & sublata è medio requirerentur. Ceterùm Deo & animi recti conscientia fretos non ex hominum sua commoda sectantium opinione pendere, nec admodum obrectationes atque invidiam curare oportere. Quò etiam si respiciendum esset, scire se Regi, cujus unius iudicium & voluntatem, ut Platonis Antimachus, multis millibus aliorum anteferebat, pro insita illi virtutis admiratione & amore quod instituebat esse & semper fore gratissimum.

LXIII. In exercendo autem suo munere sic ad imitationem sui familiares suos, vicarios, scribas, & clientes, quorum opera utebatur, converterat, atque ad eam liberalitatem abstinentiàmque deduxerat, ut ne pro conficiendis quidem rei cuiusquam, quantumvis magnæ, literis ullum nummum acciperent, procurationes,

administrationes, facinorum venias, visitationes, inquisitiones, ordinationes, iudicia, omnesque jurisdictionis partes, atque alia omnia quæ ad hoc sanctum religiosumque munus pertinent gratis frequenter etiam magno suo sumptu & damno obirent, exequerentur, & peragerent. Pecuniam regiam pauperibus destinatam, non, ut antea, vagis mendicis & erronibus, qui passim, obsidentium modo, maxima turba magnorum Eleemosynariorum ædibus circumfundi solebant, minutim distribuebat, verum iis qui pudore mendicitatem refugientes, rerum omnium penuria laborantes, aut adversa valetudine præpediti domi additi latebant; idque solum iis in locis in quibus Rex tum temporis diversabatur. Itaque advocatis loci curionibus, sacerdotibus, magistratibusque, de iis cognoscebat in quos præcipuè bene collocare beneficium posset. Sic statuebat, nihil reipublicæ esse magis pestiferum atque exitiosum quàm eos publicè mendicantes ferre qui sani & valentes, cum opus faciendo suis civibus usui esse possent, otio primum & ignavia delectati, mendicitatis prætextu paulò post furarentur, latrocinnarentur, rebus venereis animos expleant, & demum in omne flagitiorum libidinumque genus sese ingurgitarent, exem-

plóque pravo disciplinam aliorum bene constitutam majorúmque instituta dissolverent & labefactarent. Itaque hos, ubi oblati essent, averfari, propellere, iisq̃ue carcerem comminari, & apertè profiteri se ne teruncium quidem daturum esse. Contra verò ubi cognovisset (sed gravioribus testimoniis. nam nemo magis unquam hominum hac in re insidias timuit) in quos regia hæc pietatis plena liberalitas exerceri posset, non regiam pecuniam, sed & suam, ita profundeabat ut unde familia aleretur statim ab amicis mutuò corrogandum esset. Itaque, ut jam diximus, hæc caritatis Christianæ subsidia in pauperes verecundos honesti studiosos ægrè se suámque familiam alentes, mendicitatis tamen hujus expertes, scēpissime etiam in pauperes utriusque sexus in monasteriis religionum professos, nonnunquam etiam virgines nobiles dote cassas, ut nuptum honestè elocarentur, interdum in captivos qui nec carcerum custodibus nec creditoribus solvendo essent liberandos, conferebat. Qui omnes, sed omnium maximè postremæ huic miseræ servituti addicti & mancipati, cū longa carceris illuvie sordibúsque fœdati spe omni destituti, in luctu & lamentis jacerent, facilè humanitatis sensu præditos ad sui commiserationem

commovebant. Quam ad rem cum ordinaria Regis pecunia satis non esset, extraordinaria maiorem à Rege frequenter impetrabat. Quæ etiam cum laxandis omnium vinculis non sufficeret, à proceribus aulæ Cardinalibusque & Episcopis aulam sequentibus viritim conficiebat. Qua ratione memini, quo tempore regia pompa & triumpho Rex Henricus Lutetiam ingressus est, in ejusmodi pios usus ultra octingentos aureos bidui spatio coegisse, eaque pecunia captivos omnes suam pauperiem sine dolo malo testificatos, carcerum custodibus creditoribusque vocatis, pecuniæ portione accepta, parte remissa, aut in aliud tempus ejus quod superesset solutione rejecta, acquiescentibus, liberos emisisse. Quæ cum non minus diligenter quam piè & sanctè administraret, tum verò ea pietate & religione sacra templa aliæque loca religioni pauperibusque & adversa valetudine laborantibus recipiendis dicata obibat, ita in his degentes ad castitatem, modestiam, paupertatemque, & duros fortunæ sinistrae casus fortiter perferendos adhortabatur, ita gaudiis in cælo perfruendis solabatur, ita pœnis & præsentibus & futuris sceleratos apud inferos manentibus deterrebat, ea liberalitate & regia & sua eos prosequen-

tur, & sanctos eorum conatus se promoturum promittebat, ita Opt. Maximique Dei promissis certissimis confirmabat, ut cum omnibus lachrymas ubertim expressisset, omnes optima spe præditos ad omnium laborum perpeffionem religionisque studia magna alacritate obeunda inflammatos dimitteret.

LXIV. Vix verbis exprimi potest quantis sudoribus & molestiis operam dederit ut mulieres, quæ Lutetiæ corpore vulgato quæstum meretricium fecissent, ex vitæ contaminatæ poenitentia ad castitatem, bonam frugem, & religiosam vitam in monasterio profitendam conversæ, verè id quod profiterentur præstarent. Nam cum iis redditibus qui ad usus vitæ necessarios requiruntur destitutæ vicatim & ostiatim mendicare cogerentur, & ejus rei occasione sui copiam magno cum probro facere vulgò dicerentur, re prius diligenter multumque cum prudentibus bonisque viris communicata, illis demum multis rationibus, quamquam ægrè, persuasit ne monasterium semel ingressæ, cum hac ignominiosa boni nominis & famæ jactura per urbem in posterum divagarentur. In primis ex Regis ærario ingentem pecuniæ summam, qua æs omne alienum quod contraxerant dissolveretur, impetravit. Dein-

VITA PETRI CASTELLANI. III

de in futurum iis hac ratione consuluit, ut lanificio, texendisque & acu pingendis aulæis, ceterisque ejus generis muliebribus operibus conficiendis, sumptus partem aliquam conficerent; reliqua justo earum numero sustentando necessaria ut aliunde partim ex regiis opibus, partim ex piorum locorum, quæ valde opulenta, pauperibus tamen vacua, censu majore quàm necesse esset redundarent, pro facultatum portione iis attribuerentur. Quod donec constitutum esset, & per Pontificem Romanum Regemque confirmatum, pecunia ostiatim & per singula templa ab iis ipsis colligi consueta per matronas sanctas & fideles caritatis & pietatis igne succensas cogeretur, & earum monasterio importaretur. Id quia nec tantæ multitudini satis futurum videbatur, ex ea pecunia quæ reis damnatis & multatis aut alio caducario jure Regis fisco infertur, reliqua necessaria supplerentur. Quod opus pium sanctumque certis hominibus tum Regis fiscum exhauriri profusis largitionibus improbè querentibus, tum ceterorum locorum census contra primorum institutorum mentem aliò transferendos non esse dictitantibus, sæpius interpellatum morte præventus inchoatum imperfectumque reliquit. Dum tamen vixit, quoad potuit,

ut in instituto semel suscepto castè continenterque intra sua septa vivendi constanter perseverarent, magna semper eas liberalitate, tum regia, tum sua, ita prosecutus est ut rebus ad vitam tuendam necessariis non destituerentur.

LXV. Eodem quoque caritatis affectu cæcorum trecentorum, quorum collegium divus Ludovicus Rex, post eam cladem quam in Africa trecentis equitibus cæcatis acceperat, Lutetiæ Parisiorum instituit, inopiam identidem sublevabat: quos etiam pauperes admodum, & multis miseriis pressos, & ex eadem mendicitate per regnum universum vitæ subsidia quærere majore ex parte coactos, si diutiùs ei vivere contigisset, beneficentia regia aliquando dotare & justis redditibus locupletare meditabatur.

LXVI. Vehementer quoque probabat & magna liberalitate prosequabatur ea puerorum utriusque sexus collegia quæ à civibus hujus urbis paucos ante annos magno reipublicæ bono instituta sunt; in quibus pecunia à privatis in commune collata pueri inopes, parentibus orbi, literas primùm & prima religionis elementa, hinc varia pro cujusque ingenio opificia vitæ humanæ excolendæ necessaria magistris ibidem sumptu publico conductis

etis docti, operi faciendo ad adolescentiam usque aluntur. Quo tempore illinc velut è feraci quodam reipublicæ seminario in mercatorum aliorumque opificum ædes, qui eorum inopiam antè suis opibus sublevarant, & velut pretium hujus institutionis persolverant, transferuntur.

LXVII. In peregrinos etiam varios huc è longè diffitis orbis regionibus profectos, ut Græcos, Asiaticos, Maurósque, & Æthiopes Christi persuasionem retinentes, ad suos, qui captivi à Turcis detinebantur, redimendos Christianorum opem implorantes, valde hospitalis & beneficus erat; præcipuè si suam calamitatem Patriarcharum suorum literis Romani Pontificis diplomate comprobatis testificarentur. Nec minore caritatis affectu in eos propendebat qui sacra loca & præcipuè sanctissimum servatoris nostri sepulchrum religionis ergò adibant, vel ad alendos ab injuriisque Turcarum vendicandos monachos qui ibidem certi tributì pensitatione excubant & religiosè sacris operantur. Quibus omnibus, memor, credo, molestæ & præplexæ olim peregrinationis suæ, à Rege ingentem frequenter pecuniæ summam extra ordinem, fremen-
tibus quæstoribus, conficiebat. Quòd si fa-
cræ antiquitatis signum aut monumen-

tum, quod nobis ullum vetustum religionis mysterium repræsentaret, à Turcarum sævitia velut è luporum faucibus ereptum huc adferretur, venerabundus osculabatur, adorabat, & ad illud emendum summa quantumvis magna Regem impellebat. Tribus antequam moreretur mensibus, pro virginis matris imaguncula ligneis emblematis è sacra cruce in qua Servator noster pependit exectis distincta, Constantini tempore contra hæreticos imaginum oppugnatores ita artificiosè depicta ut loqui & spirare eminus aspicientibus crederetur, eam rem promovente illustrissimo Cardinale Lotharingo, aureos mille Græco mercatori, qui eam attulerat, numerari de regia pecunia curavit. Nam quamvis non in simulachris rebûsque externis, sed in uno Christi sanguinis effusi mysterio, spem fiduciâque nostræ salutis collocandam esse censeret, externa tamen omnia alicujus sacri mysterij veritatem nobis adumbrantia religiosè olim consecrata magna cum veneratione à nobis retinenda & contrectanda esse judicabat. Turcas vel Regi donatos, vel ab iis à quibus capti fuerant fuga elapsos, donec docendo hortandoque fidei Christianæ elementis imbuisset & sacramentis initiasset, nunquam quiescebat; Christianismum

VITA PETRI CASTELLANI. 115

professos annuo Regis stipendio prosequendos aut honoribus ornandos procurabat. In castris fauciatos & vulneratos, aliósque fame, frigore, inedia, alióve morbi genere fractos debilitatósque ea sedulitate adibat, verbis solabatur, potu cibóque reficiebat, medicamentis curabat, opera, industria, oratione, pecunia se totum in eos effundebat, ut omnes tanquam sydus salutare eum adorarent, & Regi ipsíque ejus administro immortales gratias agentes, intrepidi nullum non discriminis genus adirent, ipse verò Rex, Principésque, & Duces tantam in eo caritatem liberalitatémque stupentes admirarentur.

LXVIII. Quoties Lutetiam veniebat, promiscuam mendicorum ubique hominibus occurrentium colluvionem, in valetudinariis publicis præposteram ægrotorum tractationem, in aliis pauperum peregrinorúmque domiciliis focordiam fórdésque conspicatus, vehementer accusabat eos quibus horum omnium procuratio mandata esset; neque audiendos esse putabat qui in populosa civitate tot undique confluentibus calamitosis provideri non posse dictitarent. Vehementer quoque improbabat quòd eleemosynæ naturam pervertentes, ex edicto regio in sin-

gula capita certam pecuniam in pauperum usum persolvendam imperarent, & quasi vectigal & tributum regium esset, pignoribus ablatis, ad persolvenda imperata cogerent. Abundè enim consultum iri pauperibus dicebat si certi homines non minore gravitate & constantia quàm fide & prudentia magistratuum potestate præditi deligerentur, qui mendicos ex professo mendicam vitam instituentes & hinc malorum omne genus invehentes ejicerent, pervicaces, nec dicto audientes, virgis cæcos carcere plecterent, iisque in aliorum exemplum graviora comminarentur, reliquos verò valentes & vigentes residues & otiosos esse non paterentur, ad opera publica facienda, quæ sumptu publico excitarent, si deessent privata, cogerent, operi faciundo ineptos nec idoneos, ut ægrotos, mutilos, decrepitos, nutrent, pluribus liberis gravatos quàm quos labore quotidiano alere possent aliquo supplemento adjuvarent, peregrinos, nisi qui pauperes essent, & propter certum negotium aut religionis ergò domo abessent, non ultra tempus illis è rei ipsius necessitate definitum in sua civitate versari paterentur; pecuniam verò horum usibus dispensandam hoc modo colligerent, singulas omnium ordinum familias tertio quoque mense adi-

rent, quantum in trimestre in pauperum sustentationem & caritatis officia elargiri vellent sciscitarentur, & in publicum commentarium referrent; exacto trimestri, eodem reverterentur, rogaréntque num fortunis auctis deterioribúsvē factis addere quid primæ summæ aut de eadem aliquid detrahere vellent. Ita confecta cujusque trimestris initio ratione summa, viderent quantus numerus pauperum & quantum in singulos distribuendum esset. Ita futurum dicebat ut homines, qui commiseratione Christiana ad hoc munus caritatis invitandi non civili exactione cogendi sunt, cū vagis istis erronibus paupertatis specie pestem frequenter & vitiorum omne genus importantibus sublatis, quàm probè veris pauperibus consultum esset, viderent, sinus omnes liberalitatis laxarent, & suas opes certatim juvandis pauperibus profunderent. Huc addebat, ut quæ pauperum peregrinorūque receptacula hac ratione vacua manerent, meliorem suorum reddituum partem publico huic pauperum ærario inferre cogerentur. Cur enim quæ dispensanda pauperibus olim à viris piis legata sunt Episcopi, Canonici, ceterique locorum patroni aut interverterent, aut suis mulionibus, cocisque, & lenonibus fruenda conferrent? Accusabat

frequenter & conqueri satis non poterat quòd in iis valetudinariis aliisque domiciliis pauperum peregrinorum leproforumque alimentis atque ægrotorum curationi destinatis proventuum bona pars in sacrificos magno numero precibus canonicis decantandis operantes profunderentur. Quorsum enim, religionis obtenta specie, hac inducta Deo preces decantandi pauperibusque succurrendi confusione miserorum conditio deterior redderetur? Accusabat & hoc quoque graviter, quòd in iis valetudinariis eodem temporis articulo omnibus veluti sanis & valentibus cibus idem insuavis ferè & concoctu difficilis sine ullo delectu & discrimine omnibus ministraretur. Cur enim de vita periclitanti non lautius aliquid & seorsum, & tempore quo deferbuisset vis morbi videretur, à peritis hospitalibusque exhibeatur? Quòd si quibus pauperum ægrotorumque administratio commissa est hanc curam provisionemque adhiberent, futurum esse ut omnes homines & in vita Deum demereri cupientes, & condendo testamento de emigrando ex hac vita cogitantes, quæ olim cœnobiis in quibus homines votis religiosis se consecrarent attribuebant, ea omnia ad hanc pauperum, peregrinorum, leproforum, ægrotorumque cura-

tionem & alimenta converterent.

LXIX. In reformando Pontifarenſi valetudinario, quod à divo Ludovico Rege conditum & non exiguis redditibus dotatum eſſe conſtat, ſuæ continentiae & gravitatis præcipuum ſpecimen dedit. Quod cùm nobilis feminæ adminiſtratricis duorum monaſteriorum antiſtitis negligentia à veteris diſciplinæ ſeveritate multum reſceſſiſſe compertum eſſet, & à Rege, ad quem querimoniæ deferebantur, ei emendando & inſtaurando operam dare juberetur, ab iis verò qui plurimum apud Regem & gratia & auctoritate valebant rogaretur ut veteri antiſtite abdicata, aliam, quam proponebant, in ejus locum ſubrogaret, eam ſententiam tulit quæ vero conſentanea, omni odio & gratia vacua, omnibus qui deinceps rem ejusmodi ſuſcepturi ſunt ad imitandum proponi debet. Antiſtitem veterem, à qua petulantia muliebri impotenter appetitus erat, à Francisco Rege inſtitutam, ne & odio ſuo indulgere & Principum aulae gratiam ſequi videretur, non abdicavit; ſed reſpreſſa vitæ ipſius & veſtaliū altari & ægrotis miniſtrantium effreni licentia in biennium, intra quod adminiſtrationis ſuæ rationes referret, omni redditu fructūque loci privavit. Quo exacto, rationibus relatis,

H iiij

in ipso cœnobio communi cum reliquis virginibus victu & tecto uteretur, nève eas ædes quas excipiendis amicis & hospitibus ex aula, cùm apud divi Germani fanum esset, eò convolantibus extra virginum septa ædificaverat, frequentaret, nève fructuum proventuumque domus administrationem exerceret, sed moribus duntaxat & disciplinæ vestalium ægrotisque alendis & curandis præesse jussit. His addidit ut expensi & accepti rationes à dispensatore domus tractarentur; à quo coram ipso Eleemosynario, Vicariis ejus, & gravibus tribus civibus curationi domus ab ipso præfectis referrentur. Quia in domo ordinanda & instauranda cùm maximo suo sumptu menses duos consumpsisset, & de suo etiam in eos quos ad eam rem plurimos advocaverat inque pauperum usus largiter expendisset, de proventibus tamen domus nunquam quicquam attigit, neque ex tot tantisque impendiis vel tantillum regiarum eleemosynarum rationibus intulit.

LXX. Quo tempore cùm primæ nobilium classis vir Rupipotius equitum magistri frater antistitem uxoris suæ, ut aiebat, propinquam defensurus eò venisset, & asperè Castellanium nimix severitatis accusaret, eumque in aliis vindicare quod in se admitteret crimineretur, cùm sacerdo-

tia & ipse minimùm quatuor teneret, quæ,
 si rectè & ex officio ecclesiastico vivere
 vellet, uno excepto, quod præsens admi-
 nistraret, omnia dimitteret, postquam sa-
 tis diù vociferantem in hunc modum tu-
 lisset, ea gravitate & facundia de suo offi-
 cio & discrimine sacerdotiorum & valetu-
 dinariorum reliquorùmque id genus piæ
 largitioni destinatorum locorum differuit
 ut instinctu quodam divino verba fundere
 credi posset. Et primò se non ignorare ne-
 que inficiari quin magis cum pietate con-
 junctum & è dignitate Christianæ religio-
 nis futurum sit, si per se, non per Vicarios,
 Episcopi, Curiones, & reliqui sacrifici sua
 munera singula impleant, quod tamen hoc
 tempore fieret, ut soluti legibus aliqui plu-
 ra sacerdotia possiderent, à Pontifice Ro-
 mano clavium potestatem ab Apostolis
 per manus traditam habente certis de cau-
 sis legitimè & citra impietatem concedi
 posse arbitrari. Quòd si per Vicarios non
 satis idoneos ea administrarent, aut fru-
 ctus ex iis perceptos in alios usus quàm qui
 à Deo præscripti sunt converterent, &
 Romani Pontificis indulgentia atque Ec-
 clesiæ auctoritate ad suas libidines abute-
 rentur, malæ administrationis aliquando
 Deo rationem reddituros & gravissimas
 pœnas daturus. Ceterùm donec per Con-

cilium aut aliam Ecclesiæ auctoritatem in eo Romani Pontificis potestas esset abrogata, ad nullum alium quàm Ecclesiæ tribunal negligentes & inofficiosos sisti, neque è pluribus ullum aliquod iis adimi posse, si aut per se aut per alios munere aliquo, cuius probabilis ratio reddi posset, fungerentur. Quòd si flagitiosè Ecclesiarum census & in alios quàm pietatis usus profunderent, soli eos Deo peccare, neque ut hominibus rationes accepti aut expensi referant astringi. Et quamvis hominum ecclesiasticorum sit bonam suorum fructuum partem in pauperes largiri, non tamen si in eo il liberalitatis convincantur, ad censuum nequiter expensorum restitutionem ab ullo mortalium cogi posse, quando primorum institutorum mens & voluntas hæc fuerit ut quibus hæc administranda mandarentur, decantandis Deo precibus & populo religionem docendo vacarent, arbitriamque & liberam reddituum administrationem haberent. Valetudinariorum autem & quæ tum ptochodochia tum xenodochia appellant longè aliam esse conditionem; ea miserorum & corpore malè affectorum usibus esse attributa; quorum census qui aliò converterent, veluti furti convictos ad restitutionem bonorum interverforum cogi & omni administratione ab-

dicari debere. Liberas esse & perpetuas sacerdotiorum administrationes, horum temporarias, & referendis rationibus obnoxias, ex quorum fructibus nihil ad ipsos administratores redeat. Se quidem vehementer optare ut hæc levissima indoctis & inertibus plura sacerdotia mandandi ratio, & per indignos Vicarios eadem administrandi intolerabilis abusus, aliquando corrigatur. Quod ubi Dei miseratione contigerit, se libentem & ex animo inter primos dicto audientem futurum. interim quod sui muneris esset, qui per universam Galliam vicaria Regis potestate leproforum, pauperum, miserorumque domicilia & valetudinaria omnia ab omni hominum injuria vindicare, omni rejecta intercessione, deberet & posset, ea se adiutore Deo non segniter procuraturum & asserturum. Quæ cum in hunc modum, multis astantibus, differuisset, qui eò iracundus admodum, voce minaci, vultuque truculento Rupipotius accesserat, tam æquus, lenis, & placatus discessit ut Castellano, à quo multò eruditior recederet, gratias immortales ageret, & quod ineptè & barbarè quæ ignoraret, ab uxore incitatus affinitatis studio, ipsum optimum & doctissimum hominem, sus, ut aiunt, Minervam, docere conatus esset, veniam deprecaretur,

LXXI. Paucis verò antequam illinc discederet diebus advocata sacratarum virginum concione, ea vi eloquentiæ rerumque & sententiarum è sacris literis depromptarum tum gravitate tum copia de virginitatis, caritatis, & misericordiæ officiis mundique contemptu nobis præsentibus differuit ut omnes sese humi affligentes, maximis singultibus & suspiriis editis, sua pectora pugnis contunderent, & maximam vim lachrymarum profundentes se longè aliter quam superioribus temporibus officium facturas profiterentur. Quo in genere concionandi & ad pietatem religionemque cohortandi ita multifariam instructus erat ut quocunque ingrederetur, ex tempore, locis, personisque, & earum instituto aptas & congruas orationes haberet, quibus singuli in suo quique genere valde sibi placebant, & suæ vitæ institutum sacris literis præcipuè probari & Deo gratum esse sibi persuadebant. Ad virgines incontaminatas & virilis congressus expertes accedens, iis laudibus virginitatem extollebat ut qui eam animo puro & casto propter Deum coluissent, supremis divinorum spirituum ordinibus insereret. Ad virum aliquando passas, sed vitæ contaminatæ tædio in monasterio castitatem professas, ingressus, cum foeditatem ve-

neream gravissimis verbis infectatus esset, ea verba de resipiscentia & poenitentia fundebat, ea è sacris literis exempla & testimonia ad laudem ejus vitæ ad pudicitiam sanctam conversæ adducebat, ut quæ prima oratione capillo passo humi conlternatæ & pectora pugnis acriter tunderent, faciem unguibus deformarent, & lamentis atque ejulatibus omnia complearent, oratione postrema ad se revocatæ, manibus ad cœlum versis, Deo gratias agerent, se longè felicissimas prædicarent, & in suscepto vitæ instituto constanter perseveraturas iterum atque iterum voverent. Eodem modo cùm viduarum collegium ad Sequanam, non procul à loco qui ab arenis vulgò Gravia dicitur, situm inviseret, iis laudibus castam modestamque viduitatem ad cœlum efferebat ut cùm illæ propter modestiam nullum aliud religiosum vitæ genus improbarent, hoc unum tamen potissimum esse salutare crederent.

LXXII. Hæc tanta tamque varia cùm ministeria obiret, tótque negotia multis molestiis implicata expediret, vetera tamen & usitata officia nunquam intermittebat. Ad Margaretam Regis sororem nihilo seciùs, atque etiam ad Reginam ipsam, quod & veteri laborum suorum

penso adjecerat, quotidie fere adibat, cumque iis de religione, de literis, & optimarum artium studiis aliquid communicebat. Nec tamen privata studia, neque hymnorum, psalmodumque, & reliquarum sacrarum precum quotidianam recitationem lectionemque intermittebat. Ad hæc, Regis lateri, cum rem sacram faceret semper, plerunque etiam cum pranderet inhærens, de rebus honestis ad literas aut religionem pertinentibus sermonem faciebat, aut pro miseris quamplurimis, præsertim qui Regi Francisco olim inservivissent, assiduus flagitator supplicabat. Quo deprecatore cum plura quam alio quovis per Regem multis donata & concessa regiae gratiae atque indulgentiae codicillis illata inveniri primæ auctoritatis & nominis viri apud Regem ipso præsentem conquesti essent, ipse honesti conscientia fretus, nec minus animo forti quam ingenio prompto præditus, ecquidnam pro fratre, consanguineis, propinquis, domesticis, & familiaribus se flagitatore à Rege impetratum, ecquid unquam quo ipse ditescere aut suos locupletare posset postulatum legissent, statim interrogavit. Quos cum arridente Rege silentes intueretur, subjecit se non negare quin Regi pro bonis viris, innocentibus, miseris, &

calamitosus, præsertim qui reipublicæ & Regi ipsiusque vita functo parenti olim operam navassent, citra ullum suum privatum commodum sæpissime supplex factus esset. se semper id sui officij esse existimasse. quodcumque Regi aliter visum esset, aut quando se illi fore molestum cognosceret, lubenter hoc omne petendi & Regem multis de rebus ad hanc piam liberalitatem pertinentibus commonendi munus desitutum esse. Quo audito, statim Rex ipse subiecit quod ageret egissetque sibi esse vehementer gratum, sibi ejus prudentiam, fidem, & abstinentiam ita esse notam ut nihil nisi valde honestum & reipublicæ salutare ab ipso postulari posse certò crederet.

LXXIII. Quod humanitatis officium cum denegaret nemini qui regio beneficio non indignus videretur, ea tamen animi constantia à muneribus, quibus suam fidem tentari querebatur, abhorrebat ut si à quoquam qui aliquid à Rege impetrare vellet sibi quid promissum aut oblatum esset, omne illi officium statim denegaret, eumque postea tanquam tetrum aliquem genium averfaretur. Quam ad rem quod Francisco regnante hisce oculis usurpavi non verebor huic sermoni inferere. Canonici Ecclesiæ regni totius primariæ variis

litium molestiis in tot tantisque quas habent possessionibus implicati, ut ab eo iudicum Parisiensium tribunali quod nomen à libellis supplicibus habet, quod domesticis Regis officialibus solis concessum est, jus petere sibi liceret à Rege Francisco obtinere cupiebant. Id enim ad suas controversias citò finiendas magnopere referre arbitrabantur, quòd & è longinquioribus regionibus in jus sibi ut commodum ita adversariis incommodum vocarent, & in eo confessu in quo controversiæ, propter exiguum earum numerum, citò finiuntur, litigiosis tergiversandi, moras nectendi, & sinuosos labyrinthos struendi facultatem adimerent. Cùmque ejus rei gratia ad Castellanium supplices accessissent, quo deprecatore id facilè obtineri posse, propter eam qua florebat apud Regem gratiam, confiderent, facilè responsum ab eo quale optabant tulerunt, donec annulum quendam aureum, cui adamas nitidissimè splendens amplæ magnitudinis artificio vetusto inclusus erat, explicatum illi obtulissent. Quem ubi aspexit, quòd ad se venisse eos diceret tanquam ad hominem fidei venalis avarumque & corruptum, cum alia longè persuasione quàm initio putasset gravissimè objurgatos dimisit, neque se unquam pro ipsis verbum ullum

ullum facturum esse satis iracundè professus est. Similiter iisdem ferè temporibus Trapezitam pecuniosissimum, sibi alioqui vehementer carum, à se rejecit, cùm ad rationum quarundam, quibus Regi obstrictus erat, reliqua expungenda arculam ei ex jaspide duobus aureorum millibus & ampliùs æstimatam dono attulisset. Quam ejus barbaram humanitatem (ita enim loquebatur) tam graviter tulit ut non modò pro eo apud Regem non intercesserit, sed multis annis postea eum ne aspicere quidem dignatus sit. Quòd si ab iis qui nihil tale se patrono aut oratore à Rege impetrare cupiebant aliquid vel artificio vel materia vel utroque præcipuè visendum & præstans offerretur, & munus ipsum eorum nomine Regi offerebat, & qui dederant eidem commendabat. Si autem ejusmodi erant munuscula quibus donantium fortuna deterior fieri non posset, & amici erant quidonabant, non erat tam expers humanitatis & liberalitatis, nec cornea, ut ait ille, fibra, quin animo grato acciperet, & aliis vicissim muneribus illos remuneraretur. Vsq̃ue adeo pecuniæ contemptor & honesti religionisque amans erat ut cum è sacerdotiis tribus, quæ obtinebat, Francorum millia sexdecim accipere potuisset, si eorum census annuos

prophanis redemptoribus elocare voluisset, nunquam id, quod parum religiosum esse judicaret, magno cum rei suæ familiaris detrimento admittere voluerit. Nam cum ea per suos domesticos administrari vellet, quorum alij ejusmodi administrationis vel non satis periti vel oculo herili procul segnes rem malè gererent, aut fidei non satis integræ partem aliquam fructuum interverterent, aut de alieno quàm de suo liberaliores in res non valde necessarias domini censum profunderent, vix è tribus illis Francorum millia septem quot annis accipiebat. Et quemadmodum natura iracundior atque etiam severior erat, ita à vindictæ cupiditate & exercendis inimiciis usque adeo abhorrebat ut ad eos cum quibus sibi aliquid dissidij intercessisset ultro accederet, & precanti similis cum illis in gratiam rediret, iis etiam à quibus vel graviter offensus & violatus esset, culpam agnoscentibus aut se excusantibus benefaceret, eosdémque apud Regem tueretur & protegeret. Id cum exemplis multis notum omnibus & testatum facere possim, unico, brevitatis causa, contentus ero.

LXXIV. A Bigotio Gorgiam quendam in vicis & quadriiis profitente ita privatim & publicè laceffitus convitiis-

que appetitus fuerat, & scripto apud exteros traductus, ut meritò eum odio prosequi posse videretur. Nam & Philippum Melancthonem calumniis ita illi infestum reddiderat ut is nimium credulus & facilis ea de ipso scriberet quæ nos, propter publicam literarum causam, non sine gemitu legere poteramus. Nempe Castellanium ex eo calumniatorum esse genere qui, invidia concitati, mendaciis confictis bonas causas apud Reges oppugnarent & deteriores redderent. Argumento esse Bigotium, quem ille philosophia Aristotelica præstantem, ne sibi & suæ gratiæ obesset, eum odiosum Regi reddere meditaretur. Aristotelem, quòd laudato paucorum & populi principatu unius imperium improbasset, apud Regem graviter criminatus esset. Quod totum cum esset vanissimum & à Castellano Aristotelem amante & admirante alienissimum, nec minus improbè à Bigotio confictum quàm à Melancthone leviter literis mandatum, Bigotium tamen postea in gratiam receptum Regi commendavit, atque illi quæ à Rege petebat apud Nemausenses impetravit.

LXXV. Sed ut unde sumus digressi revertamur, cum ad perfectissimam quandam speciem, quam animo inclusam omnibus hominibus re ipsa spectandam exhi-

bere cupiebat, magni Eleemosynarij munus revocaret, eoque tanta diligentia, industria, labore incumberet ut brevi propter summam auctoritatem & gratiam voti compos futurus videretur,angebatur plurimum quod cum hujus rei causa nunquam ferè aula abesset, boni pastoris munus apud oviculas suæ fidei commissas implere non posset. Quò adeundi cum ægerimè veniam à Rege impetraret, frequenter optare solebat ut ea disciplinæ ecclesiasticæ morumque ordinatio Dei miseratione contingeret, ut qui Ecclesiis præfunt, præsentibus eas administrare cogerentur. Quòd si qui essent quorum ministerio assiduo Rex carere non posset, eos ipse suis opibus, non Ecclesiarum censu & pauperum bonis, aleret. Id cum in tam desperato rerum omnium statu non esse sperandum aliquando eum admonerem, fratris ejus & clientum rogatu orare enixè cœpi ut quod interim unicum huic malo remedium videbatur, alium episcopatum non procul ab iis locis situm in quibus Rex plurimum versari consuevisset, Matiscokensi relicto, quæreretur. quam ad rem cum Aurelius scholæ juris celebritate & civium honestorum frequentia ornatissimus, in regni medio situs, & iis locis vicinus quibus Rex delectaretur, admodum apposi-

tus videretur, quo propter has ipsas causas diversa omnia sectans, qui obtinebat, se abdicare cuperet, magnis eum & importunis precibus demum impulimus ut resignata abbatia Belloperticensi & Matisconensi pontificatu Aurelium obtineret.

LXXVI. Quo tempore cum propter inimicitias, quas iniquè nobiscum Romanus Pontifex exercebat, esset à Rege prohibitum ne quis pecuniam ullam è Gallia Romam asportaret, sine qua bulla pontificia regiae renuntiationis confirmatrix Roma frustra speraretur, nollétque homo disciplinae ecclesiasticae observans nisi Romani Pontificis auctoritate in ejus possessionem mitti, certo extra ordinem privilegio à Rege impetravit uti necessaria ad eam rem omnia diplomata Roma petere sibi liceret. Quae ubi Romae peti coepta sunt, Romanos argentarios ex earum rerum nundinatione magna commoda capientes laetitia non aliter incessit quàm quibus post longam obsidionem inedia pressis magna frugum omnium copia pulsus hostibus importatur. Etenim viri tantae auctoritatis exemplo apertis, ut sperabant, pecuniae Gallicae fontibus, quibus per trimestre regio jussu obturatis suos rivos propemodum exaruisse ingemuerant, quasi nova quaedam lux post densas diuturnas-

que tenebras de cœlo repente affulsisset, inusitato gaudio non efferri & serio triumphare non poterant. Ipse etiam summus Pontifex & totus purpuratorum patrum senatus ex eadem re non parum recreati sunt, quòd per clarissimum virum Regique valde gratiosum, tanquam aperta fenestra, futurum sperarent ut brevi totum Franciæ regnum Ecclesiæ Romanæ auctoritatem, ut antè consueverat, amplecteretur. Ita quatuor ferè aureorum millibus Romam missis, citò & facilè diplomata impetrata sunt. Iis in possessionem ingressus, quo tempore Rex expeditionem Germanicam suscepturus ex Ambasia per Aureliam iter faciebat, cùm ad fines Aurelij episcopatus eum deduxisset, ad sui populi mores doctrinamque & de religione persuasionem cognoscendam, emendandam, atque in gradum reponendam duos menses ab eo impetravit. Sic igitur ab aulicis occupationibus liber, doctrinæ & vitæ sui populi cognitionem instaurationemque à capite, hoc est, à sacerdotibus exorsus, eorum qui nullam certam stationem habentes, velut erronei circumforanei, Missas undiquaque aucuparentur, tantum numerum intra dies quindecim episcopatus sui finibus exegit ut ex iis justus propemodum exercitus cogi posse videre-

tur. Quibus exigendis hanc tamen moderationem adhibuit ut cum eos interrogatos, literarum omnium ignaros, omnium sordium maculis infames, nulli certo homini aut loco auctoratos, mercedula se veluti venales ad sacra obeunda obtrudere didicisset, singulis ad remigrandum in patriam pecuniam, quanta ad iter conficiendum satis esset, distribueret.

LXXVII. In hac meditatione, cura, omnibusque officiis quæ boni Episcopi propria sunt cum ita versaretur ut etiam frequenter ad populum de religione verba faceret, semper docendo, adhortando, corrigendo, meditando, scribendo, dictando ita occupatus esset ut ad somnum & quietem vix duas horas, ad cibum autem capiendum vix unam idque ferò sub multam noctem sibi concederet, corpore nimia inedia debilitato & importunis assiduisque laboribus fracto, dum ad populum concionaretur, in morbum violentum, quo statim interiit, prolapsus est. Morbus paralyfis, quæ statim in apoplexiam conversa est, fuit, qua latus sinistrum primò, deinde dextrum fluxione obstupefactum, omnis motus vi orbatum est. Deinde & nervi linguam & pectus moventes resoluti respirationem ita intercluserunt ut nihil proficientibus remediis à medicis tribus

adhibitis, ante triduum suffocatio secuta fit. Optima corporis constitutione & natura morbis minimè obnoxia præditus erat. Vnde facilè creditum est vivere potuisse si iis auxiliis quæ ei morbo profligando idonea & efficacia sunt usus fuisset, nempe si validis clysteribus alvus statim dejecta, aperta vena, sanguis missus, & vigilando, cibóque & potu aliquantisper abstinendo, variis frictionibus & linimentis ad ignem partes affectæ illi exercitæ fuissent. Quorum omnium à medicis nihil propemodum administratum est. Nam & cœnare morbo correptum & somnum capere permiserunt; & cùm omnia quæ à nobis enumerata sunt prætermisissent, nihil ei præter pillulas quasdam per noctem deglutiendas præscripserunt.

LXXVIII. Morbi causam frigidam pituitam in ventriculis cerebri redundantem ex vigiliis intempestivis, quibus libris affixus se conficiebat, laboreque immoderato, & victus ratione non admodum consentanea, extitisse credi potest. Nam cùm nocte concubia somno excitatus in horam decimam immobilis commentaretur aut legeret, & reliquum diei, varia negotia sine ulla intermissione obeundo, in horam propemodum quintam cibo abstinens transmitteret, homo natura alio-

qui biliosus, stomachum fame latrantem non poterat non graviter offendere: qui cum alimenti inopia, vitiosis humoribus undequaque contractis, occupatus & obtusior redditus, cibum largius in coena ingestum conficere non posset, pituitæ & vitiosorum humorum in stomacho accumulata ingentem copiam per venas in omnes corporis partes dimittebat. Huc adde quòd circa decimam matutinam vini meri cyphum cum panis secundarij frustulo ebibendo & ventriculi tunicas venasque & nervos lædebat, & cum à cibo statim ad somnum se conferret, neque justo tempore somno & quiete uteretur, non poterat non laborare cruditate gravissima. Quam vitæ rationem cum valde insalubrem esse eum frequenter admonuissemus, & rationibus etiam convicissemus, quod & agnoscere coactus nonnunquam mutare velle præ se ferebat, ne tamen crapulam, ut loquebatur, semper exhalans studiorum suorum cursum interromperet, aut ad obeunda usitata negotia imparatior esset, institutum semper retinuit.

LXXIX. Paucis ante mortem horis, cum omni ferè membrorum motu & sensu defectus, mente autem incolumi, mortem instare videret, famulosque circa lectulum suum ubertim flentes animadverteret, in-

tentis digitis & certis oculorum motibus eos Lopino, quo ab epistolis diuturno tempore diligentissimo, abstinentissimo, & fidelissimo usus erat, annulo insuper quem digito gestabat illi tradito, commendare nunquam destitit, donec ille eos sibi curæ fore & ejus nomine se Regi, Reginae, & forori regiae Margaretae diligenter commendaturum esse polliceretur. Quibus cum ille adderet facile futurum esse ut in ejus memoriam & gratiam procerum omnium in aula benevolentia & favore protegerentur, animi sui salutem tantum Deo commendaret, oculis ad coelum conversis, & digitis quantum poterat arrectis, ingentibus editis suspiriis, donec mens constitit, Dei misericordiam implorare & se tanquam volentem ad mortem offerre, quod ab initio morbi fecerat, perseveravit. Nam eo statim correptus, cum incurabilem esse cognosceret, non se mortem reformidare, nec sibi dolere quod è vita discedendum esset, pronuntiaverat, sed quia quod ad Dei gratiam suamque & sui populi salutem animo destinasset inchoatum relinquere cogeretur. Quando tamen Deo optimo maximo aliter visum esset, qui per magis idoneos, quando vellet, quæ instituerat meliora & perfectiora omnia redderet, se mortis vadimonium obire paratissimum esse.

LXXX. Mortuus est III. Non. Febr. per noctem, hora secunda. Quo tempore quid per somnium mihi acciderit, non alienum hoc loco commemorare videtur. Pompæ funebris maximæ species, in qua etiam equi atrati longo ordine deducerentur, qualis in Principum exequiis visitur, mihi observari visa est; in quam mihi quoque cum properandum esset, in Marilliacum Episcopum Vannensem Legatum apud Cæsarem regium incidere visus sum. Quem cum salutassem, rogassémque ecquinam ista funebria iusta pararentur, respondissétque ille sibi nondum constare, statim ubi Rex advenisset intellectum iri, ecce quod nobis valde novum & insolens fuit, sese Castellanus offert habitu admodum & vestitu insolenti, pileo parte sui dimidia posteriore demissa, veste nigra, sed lymbis purpureis circumducta, parum ultra poplites furas attingente, digitis annulos gemmis distinctos, & sicam deaurato manubrio è zona in genua dependentem gestans; ad quem novo spectaculo excitati cum adiissemus, rogassémusque ecquid hic ornatus insolens sibi velleret, arridens ille sicam è vagina eduxit, & pectori meo cuspidem intentans, cum retrocedentem, ut ictum declinarem, videret, subridens, non esse cur metuerem

aut valde commoverer, admonuit, cum hæc sica non altum vulnus mihi inflitura esset. Quo viso ita sum exterritus ut lectulo exiliens, priusquam tria spatia in cubiculo confecissem, quod vidissem somnium esse mihi persuadere non potuerim.

LXXXI. Mortem ejus Rex ipse & utriusque sexus Principes in aula proceresque gravissimè tulerunt. Ipsa verò Margareta Regis soror, quæ multis annis in literis eo præceptore usæ fuerat, tam dolenter tulit ut multis diebus vim lachrymarum maximam assiduè profundens, & luctu lamentisque omnia complens, vix cibum & somnum animo tranquillo caperet. Cardinalis autem Lotharingus, qui optimam Ecclesiæ ordinationem ipso adiutore aliquando animo agitaret, tanta & ipse tristitiæ significatione ejus mortem profecutus est ut multis audientibus se quod damnum immaturo ejus interitu fecisset, si Deo ita visum esset, bona sui census annui parte lubenter redempturum professus sit. Rex autem, Margaretæ sororis suæ pio admonitu & rogatu, fratris ejus filiis in mortui memoriam è sacerdotiis ejus quod omnium optimum esset attribuit, ut ad singularem doctrinam virtutemque patrui sui alacriter aspirarent; neque anno ferè toto, quod se neminem un-

VITA PETRI CASTELLANI. 141

quam illi virtute & doctrina parem in suo regno inventurum speraret, in ejus locum, quem magni Eleemosynarij titulo exornaret, quemquam cooptavit. Quæ cum ad gloriam ejus haudquaquam vulgarem faciant, tum verò vel ex eo immortalitatem mihi consequutus videtur quòd veri & Christiani Pontificis officio fungens, Christi Imperatoris sui vexilla gestans, & ejus gladio utrinque acutissimè incidente divino verbo cum hostibus ejus fortiter dimicans, veluti devota Deo hostia in ipsis aris cæsa pulcherrimo certamini immortuus sit.

F I N I S.

